

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

Rituály, zvyky a tradice p i posledním rozlou ení

v 21.století v Jílovém u Prahy

Bc. Lucie Ka-ová

Katedra religionistiky

Vedoucí práce doc. Pavel Ho-ek, ThD.

Studijní program Teologie

Studijní obor K es anská humanitární a pastora ní práce - Diakonika

Praha 2011

Prohlášení

Prohláším, že jsem tuto diplomovou práci s názvem Rituály, zvyky a tradice
pří posledním rozloučení v 21. století v Jílovém u Prahy napsala samostatně a
výhradně s použitím uvedených pramenů.

Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého
studia.

V Petrov , dne 30.4.2011

í í í í í í í í í í í ..

Děkuji Regionálnímu muzeu v Jílovém u Prahy, jmenovit paní Mgr. Stanislav Tejkové za pomoc při vyhledávání v archivu muzea. Dále konzultantce PharmDr. MUDr. Haně Pufejové za cenné rady a připomínky. Dále děkuji svému vedoucímu diplomové práce doc. Pavlu Hořkovi, ThD. za trpělivé vedení a v neposlední řadě své rodině za podporu.

Anotace

Rituály, zvyky a tradice při posledním rozloučení v 21.století v Jílovém u Prahy

Práce se zabývá zjištěním, zda přetrvávají zvyky, tradice a rituály spojené s pohřbíváním v 21. století v Jílovém u Prahy. Teoretická část práce se zabývá historickým exkurzem a vysvětlením pojmů, které se týkají posledního rozloučení. Teoretická část také obsahuje rozebrání zápisu O smrti z rukopisu B. Toma z roku 1895, který je součástí svázaného rukopisu O selském flivot v okrese jílovském, který je majetkem Regionálního muzea v Jílovém u Prahy. V empirické části práce je zpracován kvalitativní výzkum zaměřený na popis rituálů, zvyků a tradic při posledním rozloučení v Jílovém u Prahy. Dále obsahuje rozhovory s lidmi, kteří mají zkušenost pohřbením v Jílovém u Prahy v letech 2000-2010. Dále obsahuje analýzu a interpretaci dat získaných z polostrukturovaných rozhovorů tří skupin respondentů. Skupiny byly rozděleny podle náboženského vyznání respondentů. Porovnání analýz výzkumu vyplývá, že k mizení zvyků, tradic a rituálů v Jílovém u Prahy dochází. Zdá se, že hlavním důvodem je faktorem, který pohřbní oběd z velké části zbavuje rituálů.

Klíčová slova

Pohřbení, rituál, tradice, pozstalý, poslední rozloučení, hrob, pohřbní hostina, truchlení.

Summary

Rituals, customs and traditions in the final farewell in the 21st century in Jílové u Prahy.

The paper deals with determining whether there are still customs, traditions and rituals associated with burials in the 21 century in Jílové u Prahy. The theoretical part of the paper deals with historical excursions and explanation of terms relating to the last farewell. The theoretical part also includes the dismantling of the manuscript "About Death" by B. Thom from 1895, which is part of a bound manuscript about peasant life in the district Jílové, which is owned by the Regional Museum in Jílové u Prahy. In the empirical part of the work there is a qualitative research focused on the description of rituals, customs and traditions during the last farewell in Jílové u Prahy. It also contains interviews with people who have experience with funerals in Jílové u Prahy in the years 2000-2010. It also contains analysis and interpretation of data obtained from semi-structured interviews of three groups of respondents. The groups were divided by religion of the respondents. Comparison analysis of research suggests that the disappearance of customs, traditions and rituals in Jilove u Prahy decreases. It seems that the main factor is the cremation, funeral ceremony which largely removes rituals.

Keywords

Funeral, ritual, tradition, surviving, final farewell, grave, funeral wake, mourning.

Obsah

Úvod.....	4
1 Teoretická část.....	7
1.1 Pojmy o smrti, zvyky, rituály a tradice.....	7
1.2 Tradice, zvyky.....	10
1.3 Rituály	10
1.4 Pohřívání dříve a dnes	11
1.5 Zvyky, tradice a rituály spojené s pohřbením obětem v české lidové kultuře v 19. a na počátku 20. století, srovnání se záznamem z konce 19. století v Jílovém u Prahy a současností.	15
2 Empirická část.....	32
2.1 Příprava výzkumu	32
2.2 Výzkum a dílčí analýza získaných dat	46
2.3 Analýza a porovnání získaných dat.....	69
3 Závěr.....	82
4 Seznam literatury	85
Přílohy	90

Úvod

šSynu, nad mrtvými prolévej slzy a za ni na íkat jako ten, kdo velmi trpí. Postarej se o jeho t lo, jak náleží, a nezanedbávej jeho poh ebõ.¹

Narození a smrt je základním ohrani ením každého lov ka a vymezuje jeho ťivot jak v ase, tak i v jeho souvislostech lidských, spole enských i historických. Okamťiky zrození a smrti jsou sice výsostn ě individuální, na druhou stranu zapadají do spole enského kontextu nejbliťší komunity (rodiny), a stejn ě tak jsou ovlivn ěny i historickou etapou a sociálním prost edím, v n mť se odehrávají. Ve své práci bych ráda zjistila, jaké rituály, tradice a zvyky p i posledním rozlou ením jsou praktikovány v 21. století, a to konkrétn ě v Jílovém u Prahy. Zárove bych také cht ěla porovnat, které zvyky p etrvaly do sou asnosti ve srovnání s historickými prameny.

Vybrala jsem Jílové u Prahy, protoťe vztahem k tradicím stojí malá m sta na pomezí mezi venkovem a velkom sty. K Jílovému u Prahy mám i osobní vazbu a zku ěnost s poh by. Ú astí na poh bech v Jílovém u Prahy, které se mezi sebou diametráln ě li-ily, jsem do-la k tomu, ťe pokus o áste né zmapování rituál ě a tradic v tomto m ste ku by byl zajímavý. Poda ilo se mi získat z Regionálního muzea v Jílovém u Prahy zápis *O Smrti* (p íloha II.) od u ítele B. Třoma, který je sou ástí rukopisu *O SELSKÉM ťIVOT V OKRESE JÍLOVSKÉM*. Jedná se o svázaný rukopis, který byl v roce 1895 vystaven na Národopisné výstav ěskoslovanské v Praze spolu s dal-ími exponáty, které tam zastupovaly jílovské muzeum. Dal-ím materiálem byl dokument o s ítání lidu z roku 1880 (p íloha III.) a ukázka dobového parte z roku 1896 (p íloha IV.)

¹ Sír 38,16

Vstup člověka do života (narození) i jeho smrt jsou v úzkých souvislostech se sociálním uspořádáním rodiny, společenské vrstvy a i výšších sociálně-právních celků. V historických pramenech, a písemných nebo ústních, je popisován porod i umírání jako nedílná součást života rodiny i širšího společenství.

Oproti tomu jsou nyní člověkem na jedné straně podléhá vlivům globalizace, rozvoji sociálních vazeb, na druhé straně zásadní okamžiky jednotlivce, jako je narození a smrt, jsou vytrženy a izolovány nejen od širší společnosti, ale i rodiny. Porod i umírání jsou institucionalizovány, probíhají mimo domov, stranou od nejbližších příbuzných, téměř se nedotýkají života dalších osob. Zvolna se dostáváme do doby, kdy ubývá obyčejných svatek, kteří zafili pro narození dítěte doma. Pouhá 4% umírajících odcházejí z tohoto svatka v domácím prostředí, jak uvádí A. Krutská, pracovnice hospicové péče Cesta domů.

Úmrtí člověka v sobě nese nejen právní, ekonomické, sociální a kulturní aspekty, ale také emoční hledisko. Zatímco se na přelomu 19.-20. století se celá tato událost odehrávala v určitých kontinuálních historicko-kulturních vazbách, na přelomu 20.-21. století můžeme zaznamenat viditelné změny i posledním rozloučením se zesnulým. Právní hledisko zůstává tak jako neměnné o zápis v matrice, vystavení úmrtního listu, dodržování zákona o pohřbnictví. Ani ekonomické hledisko nedoznalo příliš velkých změn o důdkové řízení, poslední v le apod. Pokud ale nahlédneme na sociální a kulturní aspekty, jsou jasně patrné markantní změny v rituálech, zvycích a tradicích i pohřbívání. A podle A. Navrátilové uvádí: šlo o představy a obyčeje, spojené s úmrtím a pohřbíváním, patří ke kulturním jevům, které se vyznačovaly archaizací i značnou konzervativností,² zdá se, že v dnešní době doznaly zásadních změn.

² A. Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře, str. 143

Jak k tomu došlo? Co tahle změny na mě znamenat? Jaké jsou její důsledky v prožívání pozostalých? Ovlivňuje náboženské vyznání a jeho tradice způsob rozloučení? Takovéto otázky jsem si na počátku své práce kladla. Postupně jsem se dostala až k vytyčení cílů své práce.

Sledované cíle:

- Zjistit a popsat zvyk, rituál a tradici při posledním rozloučení na začátku 21. století v Jílovém u Prahy a jejich porovnání se zvyky popisovanými v Jílovém u Prahy na konci století 19.
- Zjistit, zda a jakým způsobem náboženské vyznání a příslušnost k církvi ovlivňuje zachovávání a vnímání zvyk, rituálu a tradice při posledním rozloučení na začátku 21. století v Jílovém u Prahy

V teoretické části své práce se zabývám historickým exkurzem a vysvětlením pojmů, které se týkají posledního rozloučení. V empirické části jsem zpracovávala kvalitativní výzkum zaměřený na popis rituálu, zvyk a tradice při posledním rozloučení v Jílovém u Prahy ve 21. století.

1 Teoretická část

1.1 Pojmy o smrti, zvyky, rituály a tradice

1.1.1 Smrt jako psychodový rituál

„Lidské společnosti jsou pouze ženy a muži stojící společně u tváře smrti“³

Pokusem o přesnou definici smrti bych zabíhala do oblasti filosofie a lékařství. Rozvoj lékařství vytvořil smyčku, která se utahuje kolem krku v- em: ztrácí se přirozenost smrti a její hranice.⁴ Pro účel své práce budu považovat pojem smrt jako ukončení života, jako základní fakt ukončení lidské existence. Dále se budu smrti zabývat z hlediska psychodového rituálu.

„Smrt znamenala přetrhání všech reálných vztahů, které tvořily kontext života člověka. Bylo třeba se s ní smířit, zajistit uzavření duchovní a hmotné pozostalosti zemřelého a převzít odpovědnost za řádné rozložení s ním, ke kterému patřilo pietní pohřbení jeho ostatků.“⁵

Každý psychodový rituál znamená posun člověka z jednoho životního stádia do nového a smrt zaujímá mezi psychodovými rituály zvláštní postavení. Podle Gennepa je smrt označována jako psychodový, odlučovací rituál, protože pozostalý přesně neví, kam jejich zesnulý smrtí přechází a pohřební rituál je důležitý pro něj samotné, aby se zemřelým adekvátně rozloučili. Ba-tecká uvádí, že pohřeb neboli souhrn úkonů spojených s pohřbením (slovník spisovného jazyka českého, 1989) je začátkem cesty, po které je třeba jít, aby se mrtvý zbavil nahoty a osamlosti a stal se novou součástí živých vztahů.

³ V originále „human societies are merely men and women banded together in the of death“, In Berger, P.L. 1990. The sacred canopy: elements of sociological theory of religion. New York, Anchor books.

⁴ B. Ba-tecká a kol., Klinická psychologie v praxi, str. 154

⁵ A.Navrátílová, Narození a smrt v české lidové kultuře, str. 143

Ha-kovcová píše ve své knize Spoutaný život: „Definovat smrt není tak snadné, jak by se na první pohled zdálo.“⁶ Ha-kovcová dále uvádí, že otázku, co je to smrt, nelze prakticky odpovědět. Interdisciplinární obor, který se zabývá posouzením a shrnutím znalosti o smrti je tanatologie. Fenomén smrti v sobě zahrnuje podle obecně uznávaného konceptu 4 dimenze - biologickou, psychologickou, sociální a spirituální.

1.1.2 Biologická rovina smrti

V době, kdy je trvá vitalita minima, tedy ve stavu kdy jsou životní funkce potlačené na minimum, nastává samovolný skok - ustává srdečníinnost a dýchání, nastupuje klinická smrt, a pokud nedojde k resuscitaci a pokusům o oživení, přechází organismus po určité době v konečné stádium biologické smrti. Vlastní biologická smrt organismu jako celku začíná odumíráním gangliových buněk centrálního nervového systému. Poté následuje tvorba posmrtných změn, které jsou nepochybnými znaky smrti.⁷

1.1.3 Psychologická rovina smrti

Ívan o psychologické rovině smrti píše: „Potéby umírajícího tla a blízcí se smrti odrážejí v psychickém stavu člověka. V domě smrtelnosti druhých lidí, hlavně našich nejbližších, provází silný citový náboj. Smrt jako psychologická realita je to je velmi složitá struktura myšlenek, představ, citů. U zdravého člověka v ní nepochybně dominuje varovný strach, který doplňuje samozřejmě pání ztráty života.“⁸

Reakce na blízcí se smrt mohou být různé, lze však nalézt podobné znaky, které popisuje Kübler-Rossová jako fáze umírání. Fáze definuje podle emocí, které v nich převládají.

⁶ H. Ha-kovcová, Spoutaný život, str. 306

⁷ B. Bednář, P. Míejovský P.: Obecná patologie; Nakladatelství Karolinum, Praha 2001

⁸ Ívan, Cesta životem, str. 405

- První fáze: Zavírání očí před skutečností a osamění
- Druhá fáze: Zloba
- Třetí fáze: Vyjednávání
- čtvrtá fáze: Deprese
- Pátá fáze: Souhlas

Kübler-Rossová hovoří o tom, že v ideálním případě si člověk projde všemi fázemi afl ke smíření, mnohdy se však na některé zastaví nebo na některé přeskáčí.⁹

1.1.4 Sociální rovina smrti

Ían vystihuje sociální rovina smrti takto: „Sociální rovina smrti se netýká jen úzkého okruhu pozstalých. Jde o multidimenzionální společenský jev, ve kterém se snoubí kulturní tradice, rozvinutost sociálního života společnosti a kolektivní představy o smrti a postoj k ní.“¹⁰

1.1.5 Spirituální rovina smrti

Neměme se zabývat pouze biologickou a psychologickou rovinou smrti a dopady na okolí, protože člověk je také bytostí spirituální, která hledá odpovědi na otázky, které přesahují štady a tělo. Ptá se, šco se mnou bude po smrti? Odpovědi na tyto transcendentní otázky dává člověku náboženství. Podstatnou součástí křesťanského náboženství je víra v to, že smrt nebyla v p vodním stvořitelském plánu Bohům, smrt je něco cizího Bohů podstat. Bible chápe tělesnou smrt člověka jako oddělení vnitřního člověka od jeho tělesné schránky. „Hovoříme-li o smrti těla, je třeba je připomenout, že člověk má jen jednu přelížitost flít na této zemi a také jen jednou umírá.“¹⁰

⁹ E. Kübler-Rossová, Hovory s umírajícími, str. 9

¹⁰ J.K. Ivoňavý, S. Kaczmarczyk, Poslední úsek cesty, str. 881

1.2 Tradice, zvyky

Zvyk je ustálený způsob chování, jednání, obyčej¹¹.

Tradice jsou ustálené zvyklosti, způsob soby, názory zachovávané generacemi.¹²

Žp sob, jakým se k pohřbu staví naše společnost, pravděpodobně odráží nechuť ke smrti a k přijetí řádu opakujícího se rození a umírání. Dovednost účastnit se pohřbu slábne od vesnic, kde se ještě často pohřbívá do země, přes malá města k velkoměstům.¹³ Postupující sekularizace společnosti redukuje pohřbní rituály a lidé zvládně zapomínají, jak s mrtvými zacházet. Posunul se i význam pohřbu. Smrt postupně mizí z kolektivního života a je vytlačena na okraj zájmu. Tento proces se promítl i do péče o mrtvé. V tradiční společnosti se o zesnulého starala rodina a církevní komunita. V moderní době tuto odpovědnost přebírá specializovaná pohřbní instituce. ŠZdravotníci a pracovníci pohřbních služeb přijali zodpovědnost rodiny i blízkých zesnulého za náležitě zaopatření mrtvého těla, ti dříve se přitom stali hlavními organizátory pohřbu. V některých zemích úmrtnost s tím postupně klesala angažovanost duchovních při provádění pohřbních obřadů, v extrémních případech se vytratila úplně.¹⁴ Přiblížení pohřbu se přesunulo z veřejnosti do soukromí, a to se velmi projevy jako je smutek, truchlení apod.

1.3 Rituály

Rituál je způsob chování založený na tradičních pravidlech. Prakticky ve všech kulturách existuje komplex rituálů, které se týkají smrti jako jedné

¹¹ Slovník spisovného jazyka, 1998

¹² Slovník spisovného jazyka, 1998

¹³ B. Bažantová a kol., Klinická psychologie v praxi, str. 163

¹⁴ Nejedlová, 2007, str. 362

z nejvýznamnějších tranzitních událostí, proto byly tyto rituály nazvány výstředním termínem p echodové rituály.¹⁵

Vlastním projevem p echodového rituálu spojeného se smrtí je poh ební rituál. Poh ební rituály pat í k nejstarším kulturním projev m v bec. P estofe se prvky poh ebních rituál mohou li-it podle společenského postavení, v ku, pohlaví, národnosti a náboženského vyznání zem elého, m fleme v nich vystopovat základní prvky, které jsou společné.

1.3.1 Prvky poh ebních rituál

V poh ebních rituálech jsou patrné prvky *o istné* - omývání zesnulého, spálení mycích pot eb, kterými se nebořtík omýval. Dále prvky *odlu ovací*, nap . jak a kým je t lo zesnulého vyná-eno z domu. Konkrétním materiálním vyjád ením odlu ovacích rituál je forma hrobu, mohyla, jáma, zav ení rakve. Dále poh ební ob ady obsahují prvky *p íjmacího* rituálu, kdy b hem společně prořtího ob adu a poh ební hostiny vstupuje zem elý do nových flíjících vztah a vznikají nová pouta mezi poz stalými. V-echny prvky a fáze poh ebních rituál poskytují prostor pro zármutek, truchlení.¹⁶

1.4 Poh bívání d íve a dnes

¹⁵ P echodové rituály jsou skupinou rituál , které provázejí p echody skrze flivotní cykly lov ka, z jednoho období do druhého, z jedné sociální role do druhé. Integrují p itom lidské a kulturní zku-enosti s biologickým ur ením: narozením, rozmnořováním a smrtí. Tyto rituály iní základní rozdíly mezi muři a ženami, mezi mladými a starými, mezi flivými a mrtvými. Genep, P echodové rituály, 1906

¹⁶ Truchlení jako chování, které vyjad uje flal nad ztrátou, za íná obvykle smrtí blízkého lov ka. Objevuje se i u jiných d leřitých ztrát. Zármutek je p irozený prořitek vyrovnávání se se ztrátou a truchlení je p irozené společenské chování, kterým lov k dává okolí najevo, fle prořívá zármutek a ho e. Ba-tecká, Terénní krizová práce, str. 57

Na p elomu 19.-20. století zaznamenáváme na venkov tém výhradn poh eb do zem s církevním ob adem, kde poh ební ob ady nejsou redukovány na ulofení poz statk do hrobu a poh ební rituály v sob zahrnují jifl rozlou ení s umírajícím. Jifl b hem flivota se lidé modlili za *dobrou smrt*, cofl neznamenalo smrt rychlou a bezbolestnou, jak tento termín chápeme dnes, ale odchod ze flivota tak, aby umírající byl *smí en s lidmi, církví a Bohem*. Pokud se nejednalo o tragickou smrt, byla ve stá í a v dob váfné nemoci samoz ejmá p íprava na smrt. Umírající uspo ádali své pozemské statky, u inili poslední v li, rozlou ili se s rodinou a blízkými osobami, vyslovili svá p ání, týkající se poh bu a ti, kdo byli katolického vyznání, p ivolávali kn ze a p íjímali svátost nemocných ó *poslední pomazání*.

Také je popisováno mnoho r zných zvyk mezi smrtí a vlastním poh bem. Rovn fl v období po ulofení neboftíka do zem byla praktikována celá ada zvyk a rituál . Celý tento proces šslouffí k p ekonání smutku ó pomocí ob adu se individuální pocit smutku p ená-í do smutku kolektivního; odstran ní ó zne-kodn ní t la ó pomocí ob adu p echází zem elý z t lesného stavu šmrtvolyō do duchovního stavu uctívaného p edka.ō¹⁷

Na p elomu 19. a 20. století se zvolna, p edev-ím ve v t-ích m stech a vy-ích společenských vrstvách, roz-i uje poh eb flehem (kremace), cofl je umofln no zmírn ním pohledu církví na kremaci. Poh eb flehem se stává z hlediska církví rovnocenným poh bu ulofením neboftíka do zem . O poh bu flehem hovo il Jan Moty ka, editel Spole nosti p átel flehu na Konferenci Smrt a rituály pro poz stalé ze dne 12.11.2010 v Praze 10:

eské zem se k vytvá ení krema ních spolk p ípojily pom rn pozd , av-ak daleko d íve, nefl ostatní slovanské národy. Byl ustaven p ípravný výbor a 8. prosince 1899 po ú edním schválení zahájila innost Spole nost pro spalování mrtvol. Nejvýrazn j-ími postavami tohoto prvního eského sdružení

¹⁷ B. Ba-tecká a kol., Klinická psychologie v praxi, str. 163

na podporu myšlenky řehu byli vedle pražského m stského fyzika MUDr. Jindřicha Záhoře, který byl stále volen jejím p edsedou, JUDr. Josef Scheiner, pozdější starosta Sokola, a m stský inženýr Ludvík Šípek. řen ne řtala Spole nost zpo řátku ani celou stovku, ale vyskytovala se v ní jména tak slavná, jako básník J.V. Sládek, řenové Národního divadla Bohumil Benoni a Hana Benoniová, vdova po Vojtovi Náprstkovi paní Pepřka, a za n kolik let i spisovatel a dramaturg Národního divadla Jaroslav Kvapil se svojí řenou, here kou Hanou, rozenou Kubeřovou.

V roce 1909 byl založen spolek řKrematorium, jehoř prvním p edsedou byl Kvapil. Krátce nato řSpole nost pro spalování mrtvol ř zanikla a spolek řKrematorium p evzal v řechnu propaga ní řinnost. Nástupcem spolku řKrematorium je dnešní řSpole nost p řatel řehu.

Zhroucením habsburského mocná ství padla i nejv řtí zábrana ve snahách krema ního hnutí, totiž kategorické odmítání řehu jako možného pohřbívání v tuzemsku. Ař 1. dubna 1919 Národní shromářd ní drtivou v řtinou hlas řschválilo jeden z nejstru n řjších zákon ř řLex Kvapil (ř 1 ř Pohřbívání ohn m je dovoleno. ř 2 ř Provedením řákona jest pov řen ministr ve řejného zdravotnictví ve srozum ní s ministrem vnřtra a spravedlnosti.). Od této chvíle nestály v cest řmyšlence řehu řřádné formální zábrany.

Za 100 let své řinnosti vykonala Spole nost p řatel řehu pro propagaci krema ní myšlenky nesmřrn mnoho a výsledkem je více neř 76 % pohřbených spoluob řan řřehem. Byly vytvo řeny nové tradice a nové rituály ve form ě i obsahu.

Spole nost p řatel řehu si je v doma, ře v sou řasné dob ě, kdy je pohřeb řřehem samoz řejmostí, je řt ěba v novat mimo řřádné úsilí p ředev řím obsahu ob řad řrozlou ení a získávat pro tuto prosp řnou a nezastupitelnou řinnost nové stoupence a nad řence, kte ří by se cht ěli na úseku posledních v ř cí lov ka

angažovat. Novodobá kremace představovala významný pokrok nejen ve vlastním pohřebnictví, spolkovou činností posílila solidaritu v mezilidských vztazích, zvýšila úctu k lidskému životu, lidské osobnosti a snažili se člověka zbavovat pudového strachu z konečnosti lidského života.

Novodobá kremace dala také vzniknout nové pohřební a hřbitovní kultuře, která odmítá pompu, zbytečné a neúčelné plýtvání prostředky. Svým pojetím piety navozuje vyváženost, zklidnění a posiluje důvěru v životní perspektivu a možnosti.¹⁸ Spojení civilního obřadu a kremace se stalo nejrozšířenějším typem pohřbívání, který ve druhé polovině 20. století natrvalo převládl.

Je zřejmé, že zapojení profesionálů (pohřební služba), do pohřebních obřadů, využívá celou řadu rituálů, které probíhaly v domě zemřelého, byly spojené s vynášením těla z domu, cestou do kostela a na hřbitov. Místní pohřby s církevním obřadem, i když církevní rozloučení s následnou kremací nebo církevní obřad při uložení urny jsou také využívány. Stále častěji je rozptýlen popel v částech hřbitova k tomu určených nebo i na jiných místech. Nežádají uchovávat pozůstalí urnu s popelem doma. Stává se také, že urnu s popelem si přebírají v krematoriu ani nevyzvednou. V současném průběhu *Pohřeb a jeho organizace a praktické rady* (Ministerstvo pro místní rozvoj 2010) je konstatováno jako samozřejmý fakt, že švzpomínkový obřad doprovázející pohřbení se stává vzácností.¹⁹ V dalších doporučeních je uvedeno: šu pohřební služby upřednostujeme komplexní servis. Můžeme objednat nejen pohřbení, ale i převoz a úpravu těla zemřelého, různé druhy rakví, návrh a tisk parté, květinové dary, hudební doprovod, eulogika, pohřební hostinu, dopravu

¹⁸ J. Motyčka, Pohled společnosti přátel věhu, Konference Smrt a rituály pro pozůstalé, 13.11.2010, Praha 10

¹⁹ Ministerstvo pro místní rozvoj, *Pohřeb a jeho organizace*, 2010

poz stalých apod.²⁰ S aktivitou poz stalých p i ob adech a s rituály na míst smrti není v sou asné dob tém po ítáno.

ást poh b probíhá také zpopeln ním bez jakéhokoliv ob adu a bez ú asti poz stalých.

1.5 Zvyky, tradice a rituály spojené s poh ebním ob adem v eské lidové kultu e v 19. a na po átku 20. století, srovnání se záznamem z konce 19. století v Jílovém u Prahy a sou asností.

V následující ásti se budu v novat p edev-ím rituál m a poh ebním ob ad m p i poh bu do zem , tak jak jsou zachovány v eské lidové tradici a jak jsou zdokumentovány i v záznamech kronik.²¹

1.5.1 Smrt v eské lidové kultu e

Smrt se v eské lidové tradici objevuje v podob stínu, který lov ka zadává nebo perzonifikované bytosti, p eváfn flenské - Kmot i ka smrt, Smrtka, Zubatá apod. Navrátilová se zmi uje o bytostech, p eváfn muflských, inspirovaných k es anskou ikonografií ó kostlivec, apokalyptický jezdec, st elec ó lovec. šZobrazení smrti jako kostry v rouchu s me em, kosou i p esýpacími hodinami.²² Vnímání smrti má r zné polohy od milosrdné, spravedlivé afl po záke nou smrt p iná-ející zkázu a chaos. Smrt u na-ích p edk byla o ekávaná jako nutnost, smí ení s Bohem. O smrti hovo ili velmi asto a otev en . šUmírání bylo v t-inou ve ejnou zálefitostí a rituály s ním spojené m ly lov ku pomoci se vyrovnat se sv tem v rovin náboflenské i

²⁰ Ministerstvo pro místní rozvoj, Poh eb a jeho organizace, 2010

²¹ Srv. vý atek o smrti z O selském flivot v okrese Jílovském, 1895

²² Srov. A. Navrátilová, Narození a smrt v eské lidové kultu e, str. 172

sv tské. Bylo t eba, aby v okamfiku smrti byl jifl usmí en s Bohem, rodinou a obcí. V ob adech, provázejících poslední chvíle flivota, se tak prolínal respekt k ádu duchovního posvátka a sv tského práva. V k es anském modelu smrti se tyto rituály zformovaly do stabilního rámce, které tvo ilo poslední pomazání (zaopat ení), poflehnání, lou ení a poslední po ízení. Skonat bez zaopat ení bylo mezi v ícími pokládáno za ne– astné, nebo byli p esv d eni, fle je p edpokladem nabytí Boflí milosti a spasení du–e.²³

Na p elomu 19. a 20. století by se následnost zvyk po skonu jednotlivce v lidovém prost edí dala shrnout do následujících bod : kolem l flka umírajícího - oznámení úmrtí ó umývání a oblékání mrtvého ó ukládání do rakve ó náv–t va zem elého spojená s rozlou ením, modlením, zp vem a na íkáním nad mrtvým ó zvaní na poh eb ó vyná–ení zem elého z domu ó vyprovázení ke kostelu ó církevní ob ad ó rozlou ení na h bitov ó poh ební hostina. Poh eb vrcholil ob adem v kostele.²⁴

Jílové u Prahy: *O smrti íkal lid, fle je to flenská v papírových –atech, vidívali p ed postelí. Kdyfl n kdo má um íti, mají lidé tu–ení a sny. I rozli ná znamení k tomu poukazují, nap . kdyfl kulí–ek k i í ve stavení, kdyfl pes vyje; pes cítí smrt okolo stavení. N kdo sly–í v noci h mot, jako kdyfl n kdo práskne prutem o truhlu, také hodiny se zastavují apod.*²⁵

Sou asnost: V dne–ní dob je smrt zbavena mytologického podtextu, v t–inou se redukuje na biologickou smrt. Poz stalí asto ani neznají p ání zem elého, která se týkají poh bu, zem elí asto nenechávají ani poslední v li. Smrt probíhá nej ast ji ve zdravotnickém za ízení, umírající z stává v posledních chvílích asto sám, izolován od vn j–ího sv ta a rodiny. Víra v nesmrtelnou du–i a posmrtný flivot ve smyslu u ení církve není zdaleka tak

²³ A. Navrátilová, *Narození a smrt v eské lidové kultu e*, str.185

²⁴ Srov. Frolec, Václav: *Ob ady a svátky š asu flivotaõ v sou asnosti*. In: *as flivota*, Blok, Brno 1985, s. 242.

²⁵ B. Thom, *v ý atek o smrti z O selském flivot v okrese Jílovském*, 1895

b finá jako p ed sto lety a p edstava Smrtky nebo Zubaté vyvolává dnes úsm v a pat í do pohádek. P ípadné rituály, které z stávají, jsou ze strany poz stalých spí-e intuitivní neřl vedeny vlastní vírou, p esv d ením nebo kontinuální tradicí. Ani sou asná generace umírajících tém nezafila poh ební rituály v jejich p irozené podob .

1.5.2 Kolem l fka umírajícího

šUmírající se lou il s rodinou a p áteli, které pořádal o odpu-t ní, porou el je Bohu a asto teprve nyní po ádal svou poz stalost tak, aby se v-em dostalo podle práv.õ²⁶ Kolem l fka umírajícího se shromafil ovala rodina, -ír-í p íbuzenstvo, výjimkou z t chto zvyk byla samoz ejm náhlá úmrtí, ale i dal-í lidé: šK umírající sta ence p icházelo mnoho lidí ze vsi a proná-elo mnoho dojemn naivní p ání, prosby a vzkazy. Teta Hotáková prosila: *Pozdravujte tam mýho muře - Martina - ha pov zte mu, ře sme v lít vyho ílíí Na-ím pov z, ře Třmona letos vodvedli, ha ře huř narukoval do Plzni.* Vdovec, který p ed p ti lety pochoval řenu, p ípomínal d tkliv : *Mou Manku teký pozdravuj, ekni jí, ře zapomít nem řu ha nem řu.* Po celé dopoledne chodili do stavení lidi se svými bolestmi a tuřbami, a sta enka se usmívala, modlila se a slibovala, ře v-echo v rn vy ídí. Na poh eb jí pak p í-la celá ves, z kařdého ísla n kdo.õ²⁷

K l fku umírajícího tém vřdy p icházel duchovní, u katolík prob hlo poslední pomazání jako akt smí ení s Bohem a odpu-t ní.

Jílové u Prahy: *Kdyř hospodá leřel na smrtelné posteli, zavolal rychtá e a pov d l mu poslední po ízení. Rychtá pov d l to deleřterovi, p í-el po smrti justiciár a poslední v li provedl. Zdraví stále se modlili za nemocného,*

²⁶ A. Navrátilová, *Narození a smrt v eské lidové kultu e*, s. 185

²⁷ A. Navrátilová, *Narození a smrt v eské lidové kultu e*, str. 189, Jind ich Třmon Baar z Post ekova na Chodsku

chodívali na sv. horu, ob tovali tam P. Marii voskové figurky otce neb matky, dle toho, kdo stonal. Moudří lidé radili v-elijaké léky pro uzdravení, posilu p iná-eli sousedé. Kdyfl cítili otec neb matka, fle hodin flivota jest pomálu, zavolali dítky, flehnali a napomínali, aby se drfeli Boha, ten fle je neopustí. Star-í napomínali, aby mlad-ím byl otcem a jim neublifloval. Umírajícího p ikryli plátnem. Kdyfl dlouho nemohl um íti, p enesli ho na zem na ovesnou slámu, kropili sv cenou vodou a modlili se. Rozsv covala se hromnice. Umírající mají vid ní. I po smrti se zjevují nap . jeden se vrátil a porou el dát na t i m-e svaté, aby m l v hrob pokoj. Kdo zem el v h íchu, p újde si post flovat.²⁸

Sou asnost: Sou asná pokro ilá medicína se snahou co nejdéle udrflet flivot lov ka, n kdy i bez ohledu na jeho kvalitu, m fle zastírat známky blífícího se konce, dává umírajícímu i poz stalým fale-nou nad ji, a tím jim znemofl uje rozlou ení. Op t naráfíme na institucionalizované umírání ve zdravotnických za ízeních, kde zdravotnický personál mnohdy ani nenapadne dotazovat se umírajícího, zda by si p ál náv-t vu kn ze nebo n koho blízkeho. V úvahu ufl pak v bec nep íchází p ítomnost -ír-ího p íbuzenstva nebo dal-ích osob.

1.5.3 Oznámení úmrtí

Úmrtí se oznamovalo vyzván ním zvon , bezprost edn po smrti se v obci rozezn l *umírá ek*. Oznámení o smrti na v domí celému spole enství pat ilo k v-eobecné závazné povinnosti. Ve chvíli, kdy lidé sly-eli klinkání umírá ku, zji-ovali, kdo zem el a modlili se za spásu jeho du-e. Zp sob vyzván ní byl pod ízen místní tradici: š Mufl m se obvykle zvonilo (p esn ji

²⁸ B. Thom, vý atek o smrti z O selském flivot v okrese Jílovském, 1895

zatrhl zvonem) třikrát, třináctkrát a dále jednou.²⁹ Také bývalo zvykem, že najatý lovčí obcházel domy ve vsi, skončí-li byl oznamován pánem ústně. Oznamující osoba nesměla vejít do domu (odměnou dostávala v tiché peněžitou odměnou nebo jídlo). Později, v době tisku, byla smrt oznamována formou partě.

Švevech úkonech, které budeme dále sledovat, nacházíme jako společný základ víry v posmrtný život a možný návrat duše země. Tomuto nebezpečí bylo třeba eliti ve kterých prostě a zprávy, jakými byl neobřítí připraven k přechodu na onen svět.³⁰ Po smrti bylo třeba v domě probudit každého, kdo tam byl přítomen. Smrt hospodáře se oznamovala koním, včelám, psům, ovocným stromům, smrti hospodyně dráček, dobytka, který opatrovala.

Vzhledem k tomu, že se tradovalo, že duše zůstává u těla, dokud není pohřbeno, nakládalo se s ním s úctou. Během se zastavovaly hodiny, zastíraly se obrazy, zrcadla (aby se mrtvý nezhlédl) jako znamení úcty a smutku k země. Ihned po smrti byly země zatlačeny oči, místně se nedoporučovalo vykonávat tuto poslední službu holou rukou a používalo se například mincí, v řídkých obcích stěpy, aby si neobřítí nevyhlédl na koho z rodiny. Ústa se podvazovala pátkem *podbradníkem*, aby nebyla otevřená, aby neobřítí na koho *neshl*. Dalšími zvyky byly například otevírání oken, aby duše nezůstávala v domě, naopak okna zavírali, aby duše zůstala u země do dne pohřbu. Nádoby se obracely dnem vzhůru, aby se do nich duše neschovala. K zahánění démonů sloufili často hluk a hlomoz.

Jílové u Prahy: *Neobřítíkovi zatlačovali oči a ústa podvazovali. Zstanou-li oči otevřeny, říká, že mrtvý na koho vykuká, tj. že na koho brzy umře. Když země hospodář, oznámilo se to komu, včelám.*

²⁹ A. Navrátilová, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, str. 206

³⁰ A. Navrátilová, *Narození a smrt v české lidové kultuře*, str. 207

I v této době jsou parte jifi b fíná, (p íloha III. Parte Alois Jen ík 1896)

Sou asnost: V sou asné době se úmrtí oznamuje umírá kem velmi vzácn , p eváfi na venkov nebo v men-ích m stech. Poh ební slufby tisknou parte, která mnohdy neobsahují ani pozvání k poh ebním ob ad m. Text parte bývá ásto navrfe n poh ební slufbou, poz stalí dodávají nezbytné nacionálie. Ke zve ejn ní nebo publikování parte musí mít poh ební slufby nejd íve souhlas objednavatele poh bu. Parte bývá zpravidla vyv -ováno na výv sních tabulích poh ební slufby. Na venkov a v men-ích m stech bývá parte vyv -eno na ve ejn p ístupných místech, ásto také u kostela. Parte bývají zasílána do rodi- zem elého, rodina také rozesílá parte po-tou -ír-í rodin a p átel m a známým. Krom tí-t né formy bývá úmrtí oznamováno telefonem nebo elektronickou cestou. Parte m fle být uve ejn no v denním tisku. Oznámení o úmrtí mývá i formu zp tného oznámení o prob hlém poh bu.

šParte je ve ejným oznámením o úmrtí a poh bu. Každý, kdo je p ímým adresátem parte, je zpravidla považován za smute ního hosta a m l by p íbuzným zem elého projevit soustrast.³¹

1.5.4 Umývání a oblékání mrtvého

Ob ady omývání a o i- ování zem elého mají v sob prvky odlu ovacího rituálu. Zem elí se zbavuje svazk s pozemským íivotem, p echází do sv ta zem elých. Omytí neboftíka bylo prvo adou povinností a ujímala se toho v t-inou n která star-í flena z rodiny nebo z p íbuzenstva. Bylo zvykem, fle v-echny p edm ty, které p i-ly do styku s mrtvým k jeho úprav , se jifi dále nepouffívaly. Voda byla vylita pod okap, k plotu nebo na místo, kde nikdo nechodil a kde nic nerostlo. V-e ostatní ó h eben, ru ník, mýdlo a dal-í

³¹ Ministerstvo pro místní rozvoj, Poh eb a jeho organizace, 2010

v cí byly bu spáleny, nebo zakopány. Sláma, na které nebořtík lefel, se dávala shnit k plotu nebo byla spálena. Hled lo se na to, aby se nepálilo a nevylévalo na místa, které by mohly v cí p ináleflející k mrtvému negativn ovlivnit (voda byla odplavena, pánilo se na polích nebo na místech, kde nic nerostlo). Mrtvému byla vzata míra na rakev, ve které byl pozd ji v dom vystaven. Do té doby lefel na posteli nebo na bílé placht . N kde se pouříválo umrl í prkno, na kterém nebořtík lefel v komo e hlavou k východu. Když truhlá zhotovil rakev, nebořtíka upravili do rakve tak, fle mu slořili ruce na prsa a do nich dali svatý obrázek. P ed ulořením do rakve ji vykropili vodou. Do rakve byly mrtvému dávány svaté obrázky, modlitební knířky, r fenec, k řfek, osobní v cí. Evangelík m byly do rakve dávány kv tiny.³² Od v do hrobu býval ln ný a bílé barvy. N kde dávali nebořtík m jejich svatební -aty, d tem k tící ko-řlky. P edstava o vhodném oble ení do rakve se asem m nila. Na nohy se nebořtík m nedávali řládne boty, ani st evíce (z d vodu, fle byli velmi drahé).³³

Ve své knize Navrátilová konstatuje to podstatné: řS nebořtíkem se zacházelo jako se řlivým, s bázni, úctou a se snahou zajistit mu ve-keré pohodlí materiální i duchovní.³⁴

Jřlové u Prahy: *Mrtvolu umyly řupraviliř, ruce dali k řřem, na n r řfenec a odnesli do komory, kde nikdo nebyl. Tam ji zabalili do rubá-e. Zda-li skute n um el, p esv d ili se, fle dali ucho k b ichu, dýchá-li je-t . V lét ve 24 hodinách, v zim 3 den byl poh eb. Pro řfenaté byla rakev řerná, pro svobodné řervená. Mrtvolu oblékali do bílého rubá-e, opásali řernou*

³² Více o evangelických poh bech na konci 19. století nap řklad Nováková, Teréza: Z obcí nábořfensky smř-ených na nejzaz-řm východ ech. řeský lid 1, 1892, s. 486. ř 488.

³³ Svobodné mládence s řívky strojili jako na svatbu, mladým lidem vkládali myřhovou kyti ku, d ti obkládali svatými obrázky, k nimřl n kde p idávali hra ky a d v átky m zást rky, aby m la do řeho sbřrat kv tiny. řienám zem elým v -estined ří se nesm lo opomenout vlořit do rakve myří a -řící pot eby k o-et ení novorozen te (hrní ek, n řl, jehlu s nití, řrádělko), které n kde nechávali domácí lidé po dobu -esti řřdn řna stole. A. Navrátilová, s 214

³⁴ A. Navrátilová, Narození a smrt v řeské lidové kultu e, str.213

tkani kou, pod hlavu dali tři úsky, aby ho to netla ilo. Do rakve mu dávali též modlitbi ky. *Maty po zem elém rozd lili p átel m a chudým, mnohé v ci schovali si na památku.*

Sou asnost: V sou asnosti probíhá omytí a úprava zem elého doma z ídka, n kdy zdravotnická za ízení nabídnou p íbuzným úpravu zem elého p ed odvezením t la poh ební slufbou. Na druhé stran jsou i p ípady, kdy nemocný umírá doma a p i odvozu t la s ním zam stnanci poh ební slufby zacházejí ned stojn . O takových zážitcích pí-e Michal Komárek ve svém lánku šPoh bívání jako byznysõ v asopise Respekt, ze dne 23.3.2009

šManžel necht l z stat v nemocnici, tak jsme ho na poslední dny m li doma. Umíral na rakovinu, m l metastázy po celém t le, musel dostávat velké dávky morfia, ale zvládali jsme to s pomocí léka ky a sest i ky z Cesty dom ,õ vzpomíná nad -álkem kávy v rodinném domku na kraji Prahy fena st edních let. Po chvíli se k ní p ípoj jí-t její dcera. Stalo se to tém p ed rokem, ale b hem rozhovoru se ob feny neubrání dojetí. šKdyfl zem el, radila nám paní doktorka, a nesp cháme, nevoláme léka e ani poh ební slufbu hned, fle se m fleme v klidu rozlou it, umýt ho, obléct, posed t u n j. Bylo to pro nás hrozn d lefité.õ

Po rozlou ení ale bohufel p í-el -ok. Asi po dvou hodinách zavolaly feny záchranku, aby léka vyplnil úmrtní list. O nic ne-lo: v-ichni v d li, co se stalo, a o p í inách smrti nebylo možno pochybovat. šP esto se k nám doktor ze záchranky choval jako n jaký gestapák. Vynadal nám, jak jsme si mohly dovolit zavolat ho tak pozd , a vyhrofloval, fle bude muset t lo svléknout a za út offivovat. Nakonec prohlásil, fle okamžit musí zavolat poh ební slufbu, aby t lo odvezla,õ popisuje fena. š íkali jsme mu, fle máme ufl vybranou poh ebku a fle zavoláme samy, ale to odmítl s tím, fle na to nemáme právo a fle t lo musí odvézt výhradn jím doporu ená slufba, a to pražská Helfi. Nem ly jsme sílu se s ním hádat.õ

K problému propojení záchranky a pohřebních služeb se je-t vrátíme. Vzpomínky obou žen nás ale nejdív vedou k dalšímu -oku: k setkání s pohřební službou. *Šli jsme dva mladí kluci, vypadali vcelku slušně, první dojem z nich jsme měli vlastně lepší než z toho lékaře, popisuje dcera. Šli pak vytáhnout prvního lékaře a šli v něm tátou odvezou. Úplně se mi podlomila kolena. Tohle jsem nechtěla dovolit, aby ho jako nic úplně zbytečně něho hodili do pytle. Říkala jsem, šli bychom, aby ho odvezli v rakvi.*³⁵

Pohřební zřízení ale trvali na svém a prý to je normální, tak se vředycky odválejí v pytle na odpadky. *Šli rezignovaly jsme a schovaly jsme se v domě. Nemohly jsme se dívat na to, jak ho takhle odnáší. Atmosféra rozloučení byla nadobro pryč. Zbyl nějaký zářitek, který nás straší dodnes.*³⁵

Bažtecká v knize *Klinická psychologie v praxi* uvádí: *Šli Málková má dnes možnost zabývat se dle stojným způsobem s tím zesnulého a slavnostně se rozloučit s jeho tělesností. Hospicové programy se snaží obřad umývání a oblékání zachovat a podporovat.*³⁵

1.5.5 Návštěva zemřelého spojená s rozloučením, modlením, zpíváním a říkáním nad mrtvým

Až do pohřbu se u lože zemřelého scházeli sousedé a známí, aby se s ním rozloučili a s rodinou se pomodlili za spásu jeho duše. Také kvůli tomu, aby potvrdili pozůstalé v jejich smutku. Přírodní potřeba říkání nebylo zvykem, hlavně u mužů. Do domu přicházeli také fideleři, kteří se hlasitě modlili. Fideleřka k nám se říkala *plavky*. Později je vystřídali zbožné ženy. Podle Navrátilové trvalo noční modlení až do rána. Někde se zpívali pohřební písně, jinde se jen modlil řemeslník. Na modlení se někde i zvala, podávala se káva,

³⁵ B. Bažtecká a kol., *Klinická psychologie v praxi*, str. 161

víno, pivo, pozd ji káva a čaj, jídlo bylo jednoduché (chléb, tvar flky, máslo, buchty, placky aj.).³⁶ N kde dostávali hosté i výslufku dom . Ráno p ed poh bem se podávalo malé ob erstvení.

Jílové u Prahy: *K mrtvole postavili nádobu se sv cenou vodou, aby kařký jí i sob vodou tou k ířl ud lati mohl. Rodina a známí rozlou ili se s nebořtřikem políbením (ale ne vřřdy), k řřem, plá em a k ikem.*

Sou asnost: Zákon o poh ebnictví p ímo nedefinuje, jak dlouho sm jí poz stalí svého zem elého nechat doma. Zákon pouze stanoví oznamovací povinnost, je nutné p ivolat léka e, aby vystavil list o prohlídce mrtvého. V p íru ce Poh eb a jeho organizace, praktické rady Ministerstva pro místní rozvoj je v poznámce uvedeno, ře řpo p im enou dobu je mořné p echovávat t lo zem elého doma, pokud to léka a okolnosti dovolí.ř

V sou asné dob není b řné, aby t lo zem elého z stávalo doma. Nej ast jí je tém íhned p ivolána poh ební slufba. Rituály rozlou ení u l řka mrtvého pomalu mizí z pov domí lidí. P esto i v na-í ateistické a racionální dob nacházíme známky touhy po návratu ke zvyk m na-ích p edk .

1.5.6 Zvaní na poh eb

Domy obcházela chudá řena a oznamovala, kdy bude poh eb. Poh bu se v t-inou zú astnil alespo jeden z kařřkého domu. Návratilová uvádí, ře ú ast na poh bu m la odstup ovanou motivaci, která odrářřela mnohovrstevnatost vztah zem elého za jeho řivota: jeho rolí v rodin , v p řbuzenských a p átelských vztazích, sociální status, p íslu-nost k církvi, cechu a spolku m, morální a spole enský kredit. Ú ast v-ech p íslu-ník obce na poh bu byla řod nepam tiř vynuucována spole ným zájmem udržřovat zavedený po ádek mezi sousedy, zabezřovat hospodá ské pot eby a ve ejné povinnosti. řNep ijít na

³⁶ Více M. Ludvíková, Poh ební poho-t ní a hostiny. Národopisné aktuality 8., .3, Stráňnice 1971, s. 211-220.

pohřeb p řibuznému se dodnes pokládá, zvlášt na venkov , za velké provin ní³⁷

Jílové u Prahy: B. Tým se zvyk m spojeným se zvaním na ob ad ve svém zápise nev nuje.

Sou asnost: V sou asnosti zvaní na poh eb bývá zahrnuto v textu parte, p ípadn prob hne jinou formou oznámení o úmrtí, telefonicky nebo elektronicky.

1.5.7 Vyná-ení zem elého z domu

P ed vnesením z domu se konalo poslední rozlou ení se zem elým u otev ené rakve. Zem elý byl vystaven obvykle v síni, komo e, pr jezdu nebo na dvo e. Rakev byla otev ená, zavírala se afl t sn p ed odchodem na h bitov. Uzavírání rakve bylo provázeno velmi dramatickými výstupy ó plá a ná ek. Navrátilová pí-e: šCelý poh ební rituál provázely obavy z návratu neboftka. Jifl jeho vyná-ení domu bylo významným momentem, nebo opou-t l sv j domov a majetek a existovaly obavy, fle se pokusí vzít si n co s sebou. Odtud pramenily mnohé úkony, jejichfl cílem bylo symbolicky švykázatø zem elého z jeho majetku.³⁸ Zna ná ást zvyk p i vyná-ení zem elého t la má spojitost s prahem domu, který byl v tradicích d leflitým hrani ním místem, byl sídlem du-í, had hospodá í k (srov. vná-ení nev st p es práh v sou asnosti). D sledn se dbalo na to, aby rakev byla vyná-ena z domu nohama nap ed, aby se nevracel a aby se mu nestýskalo. P i proná-ení rakve nad prahem se s rakví n kde t íkrát kleplo, nebo se nazna ilo rakví znamení k ífle, nebo se t íkrát zhoupala.

Jílové u Prahy: *Rakev se zatloukala, kdyflm l p ijítí kn z.*

³⁷ A. Navrátilová, Narození a smrt v eské lidové kultu e, str.234

³⁸ A. Navrátilová, Narození a smrt v eské lidové kultu e, str.227

Sou asnost: V sou asnosti jsou na venkov a na malých městech jsou dodnes dodržovány rituály, o kterých jsme se zmínili, hlavně vynášení neboftíka nohama napřed, zhoupnutí rakví. Na druhou stranu, jak popisuje Lánek v Respektu Pohřebnictví jako byznys, se mohou pozstalí setkat s projevy neúcty a cynismu při zacházení s jejich zemelým ze strany pohřební slufby.

1.5.8 Na poslední cest

V minulosti měl prb h pohřebního obadu pevnou strukturu, která se lišila jen v malí kostech podle krajových zvyků, případně příslušnosti k církvi. Mrtvý byl z domu smutkem přepraven k církevním obadím do kostela a poté nahbitov. Při této cestě neboftíka doprovázel prvod pozstalých. Uspořádání tohoto prvodu podléhalo také pevným pravidlům. Švédě nesl ministrant kříž, symbol poslánílovka, obětování, lásky, vzkříšení a vykoupení. Za ním šly děti, tradicí vnímané ve smyslu nevinnosti a naděje, dále muflí a hudba. Teprve potom krácelkn z se zpráva kami, nosí rakve, rodina a příbuzní, fleny a nakonec ostatní účastníci prvodu. Toto pořadí bylo v podstatě zachováno i obanských pohřbů, vele byl však nesen místo kříže černý nebo jiný prapor. A na místo kněze kráceli zástupci organizací.³⁹ Zvláštnosti jsou patrně například pohřbuštěnělekó rakev nosí fleny, flenatí nesli flenaté, svobodní svobodně. Nemnohým zvykem u pohřbů svobodných bylo nošení symbolu, které naznačovalo posmrtnou svatbu. Účastníky pohřebních obadů jako společný symbol spojuje především barva smutečního oděvu. Černá barva se u nás objevuje kolem 16. století, na venkově se však šířila až ve století 19. Ještě v meziválečném období se objevuje jako smuteční barva bílá u družiček při pohřbích svobodných osob. Mrtvý býval v pohřebním prvodu nesen v rakvi na marách, jen při delších cestách se používalo vozu.

³⁹ A. Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře, str.229-230

Po církevních obřadech v kostele se pr vod odebral na hřbitov (n kdý po zvlá-tní smrtelné - umrl í cest), kde kn z vysv til hrob, následovalo uložení rakve do hrobu. U katolických pohřbů pronesl kn z poslední e nad hrobem, spou-t ní rakve do hrobu bylo provázeno plá em a ná kem. Celý pohřb býval provázen živou hudbou. U evangelických pohřbů nebyla živá hudba, pouze zp v flám . Dodnes p etrvává zvyk vhodit do hrobu hrst hlíny. Vhozením hlíny byl pohřb ukon en. Před odchodem ze hřbitova n kdý z p řibuzných nebo z poz stalých pod koval ú astník m pohřbu a pozval je na pohřební hostinu.

Jílové u Prahy: *Na hřbitov v t-inou vozili, sedláka a selku ty mi. Jinak nesli nebořtíka p átelé, svobodným -i mládenci a dr ří ky. Dr ří ky mívaly bílé sukny a erné kazajky. Mládenci m li oblek celý erný, bílé -erpy p es kabáty, a kytky v rukou. Kytky a -erpy hodili potom do hrobu. K t m kytkám nesm l nikdo íchat aby neztratil ích. Rozmarýn dával se mládenc m a dr ří kám, protože doprovázeli nebořtíka k poslední svatbě . Kdyfl se zap ahne a mrtvola naloflí se na v z, couvne se t íkrát a hovátka v dí, flé vezou mrtvolu a jdou smutn .*

Na hřbitov hodil kařdý t íkrát hlínu do hrobu, aby si vzpomn l, flé je prach a popel.

Po pohřbu se uřtlala postel po nebořtíkovi jako d íve, flé prý si na ni p íjde lehnout. Ráno porovnají, z stala-li postel nezmn na.

Sou asnost: Ve m stech pr vody mizí, ást ob ad se p esouvá do obřdních síní krematorií - rozlou ení se zem elým nad otev enou rakví, smute ní projev. U v ících lidí probíhají církevní obřady v kostelech. V men-ích m stech pom rn ásto p etrvává pohřební pr vod z kostela na hřbitov. Vypravování pohřebního pr vodů z domu smutku z stává uřl tém výsadou venkova. Znalosti o tom, zda máme právo zajistit pohřební pr vod dle na-ích p edstav, velmi trefn popisuje Petr T e- ák v asopise Respekt z roku

2009, v článku Na českém pohřbu: *Štázka do soutěže: Může podle zdejších zákonů vdova, které právo doma v posteli zemřel manžel, tři dny bdít u jeho těla a pak nechat vypravit smutní průvod s rakví přímo od vchodu pražského panelákového bytu jako za časů našich prababiček? Zkuste se zeptat svého lékaře, úředníka, mluvčího nejbližší nemocnice. Pravděpodobně to nebudou v d t. V době, kdy znalost vlastních práv patří k základní výbavě západního člověka a věčná myslitelná sociální tabu padají, zůstává smrt neznámou životní situací, o níž nic nevíme a nechceme v d t. Podle statistik jsou Češi ve vztahu k smrti svatovířeborníci. Z úst lékaře upřednostují na sklonku života milosrdnou lež před holou pravdou, zatím (venkov) asi polovina (Praha) pohřbu nás probíhá hned kremací bez obřadu, každá pátá urna s popelem zůstává v regále krematoria, protože si ji nikdo z blízkých nevyzvedne. Jak tímto informacím rozumět?.....*

í ...Ale zpátky k úvodní soutěži. Správná odpověď zní ano. Zákon nedefinuje, jak dlouho smí tělo ležet v posteli, ani nic nenamítá proti pohřbu vypravenému z domu. Vdova může neboť umýt, obléct, rozloučit se s ním, pustit mu Vivaldiho třeť období nebo mu dva dny předčítat milovanou knihu. A pak vystrojít smutní průvod napříč Prahou, třeba v dopravní společnosti s dechovou kapelou. Jen do toho.⁴⁰

1.5.9 Pohřební hostina

Jako nedílná součást pohřbu se zachovaly pohřební hostiny a pohřbní, uznávané podle obyčejů a kodifikované i v občanském zákoníku z roku 1812.⁴¹

⁴⁰ P. Těšák, Respekt, března 2009

⁴¹ A. Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře, str.240

Hostina bývala označována různými názvy, například trachta, trachtace, kar, úcta, uctání, pohřební oběd. Zváni byli příbuzní, sousedé, známí. Hostným hostem býval kněz, bývaly zvány i osoby, které vykonaly různé služby spojené s pohřbem o hrobníci, plátky, nosiči rakve. Nákladné hostiny byly po pohřbu svobodných mladých lidí. Dříve byla součástí pohřebních hostin i typická pohřební jídla o chléb, kaše, mléko. Tradičně se podával i alkohol.

Jílové u Prahy: *Po pohřbu byl obědek. Ten den se nic nedělalo. Zváni byli mládenci a dřevníci. Předložil se jim v noci a kořalka. Po pohřbu svobodných tančilo se až do večera v hospodě jako při svatbě, jenže pojedli jen chleba.*

Současnost: V současnosti probíhá pohřební hostina většinou v rodinném kruhu, na vesnicích a malých městech se hostina odehrává například v oblíbené hospodě zemědělo.

1.5.10 Truchlení, doba smutku

Příbuzní mrtvého podle Gennepa tvoří zvláštní společnost, nacházející se mezi světem mrtvých a živých, ze kterého mohou odejít po různých dlouhých dobách podle stupňů příbuzenství.⁴² Naopak předci znali smrt mnohem blíže než my v dnešní době a byli vybaveni stereotypními obraty, kterými mohli vyjádřit svůj zármutek. Tato pravidla sice byla svazující, protože jak zdrazuje Kubíková⁴³ a DiGiulio⁴⁴ prožívání smutku je individuální proces, přesto se ale podle Eliase mohli svůj smutek švládat mnohem lépe než pozdější v dnešních dnech. Š dnešní společnost vybavuje jednotlivce v mnohem menší míře nežli dříve stereotypními obraty a ustálenými způsoby

⁴² A. Van Gennep: Pechodové rituály, str. 137

⁴³ N. Kubíková: Zármutek a pomoc pozdější, str. 36

⁴⁴ R. Di Giulio a R. Kranzová: O smrti, str. 78

chování, jeff by mu zvládnutí silného emociálního nároku v těchto situacích usnadnily.⁴⁵

Nálek a truchlení p i ob adních poh bech a po nich m ly dv roviny. Jednak to byl p irozený proces uvoln ní emocí, ho e a smutku, ale byly to i rituální projevy. šNa íkání m lo závazný charakter a pat ilo k rodinné prestiffi, aby byl zem elý náleffit a nepat i né úrovni oplakán, nebo podle toho se usuzovala na váfnost zesnulého. Byly p ípady, ff se vdova den p ed poh bem n kde v ústraní u ila ná ku, aby neplakala u hrobu *na lidskú ha bu*. Nad mrtvým na íkali pouze ffeny a d tí ó u dosp lých mufl byl p íli-ný ná ek spí-e výjimkou.⁴⁶ asto rituální oplakávání mrtvého obstarávaly najaté pla ky.

Po poh bu se striktn dodrřlovala období smutku, kdy no-ením smute ního -atu (ast ji je nosily ffeny) nebo jiné známky smutku (páska na rukáv), vyjad ovaly prosbu o respekt v í profřivanému ho i. Pro tuto dobu bylo p edepsané chování ó nejbliří p íbuzní byli vylou eni ze zábav, nevhodné byly projevy smíchu a radosti v rodin se po celý rok nesm la konat svatba. Doba truchlení byla nej ast ji 1 rok po manflelovi, po dít ti a rodi ích v t-inou p 1 roku. Nevhodné byly na druhou stranu i p íli-né projevy smutku, o kterých se v ilo, ff nedovolí zesnulým odpo inout v klidu.

Projevy smutku se opakovaly p i výro í narození a úmrtí, p i du-i kách a n kdy i o Vánocích. Za zem elé se nechávaly slouffit m-e svaté, zapalovaly se sví ky apod.

V d ív j-ích dobách skon ením doby smutku projevy truchlení ustaly a h bitovy bývaly zpustlé a o hroby se p íli-nepe ovalo, Navrátilová uvádí ve své knize toto: šHroby byly v t-inou neopatované a zarostlé trávou. A asto se stávalo, ff sám hrobník nerad vid l, kdyff je n kdo upravoval, nebo na n

⁴⁵ Elias, N.: O osam losti umírajících, str. 24

⁴⁶ A. Navrátilová, Narození a smrt v eské lidové kultu e, str.249

vyséval jetel a zeleninu, trávu si kosil pro dobytek, pásal tam kozy a pouštěl slepice.⁴⁷

Od konce 19. století nejdříve ve městech, později na venkově se objevují výstavnější hroby. Zámožní lidé si nechávají podobné jako dříve – lechta stavějí nákladné hrobky i na hrobech chudších lidí se objevují křížky. Hroby jsou honosněji upravovány a později jim přidávají větší význam.

Jílové u Prahy: *Hrobky byly jednoduché. Zámožní lidé na ně křížky. Křížky bývaly dřevěné a kované. Lité křížky asi před 50 lety začaly. Svobodným lidem křížky dřevěné, fienatý černý. Nápis bylo málo.*

Za zeměleho se dávalo na modlení, na svatou, na mrtvé svatou, o Dušičkách na hrob v noci a svítíky.

Současnost: V dnešní době snad kromě velmi tradičních venkovských oblastí, nejsou ustálené zvyky, které by upesňovaly, kdo a jak dlouho má dodržovat dobu smutku. Mají-li v této době později nosit nějaké vnější znaky smutku, například zda se na které události v rodině například svatba mají z důvodu doby smutku odložit. Ale v dnešní sekularizované společnosti je stále živá tradice Dušiček, která v mimocírkevním prostředí zahrnuje návštěvu a úpravu hrobu. Pohřební místa bývají v dnešní době vybavena a upravena honosněji, nejlépe popisuje Třem a Navrátilová. Hrobová místa v souvislosti s placením poplatků jsou vyhrazena pouze pro hroby, o nichž později jeví zájem a k péči o hrob se přihlásí zaplacením poplatků. Tito později často navštěvují hroby buď pravidelně, nebo kromě Dušiček také v období Vánoc, Velikonoc a výročí, které jsou spojeny se zeměleým.

⁴⁷ A. Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře, str.278

2 Empirická část

2.1 Příprava výzkumu

2.1.1 Výběr metody

Pro svou práci jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu. Jako ideální metoda pro zjištění dat takového typu, jako jsou informace o vzpomínkách, názorech, postojích, zájmech i potřebách se jeví rozhovor, interview. Nejdříve jsem uvažovala o dotazníku, ale došlo jsme k závěru, že z rozhovoru se dozvím více, dále že v dotazníku není možnost klást doplňující otázky a schází možnost objevení nové oblasti či tématu, které v dotazníku není zahrnuto. Navíc i tímto citlivém tématu mé práce bude rozhovor etrnější. Pro výzkum jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru. Ještě před započetím samotného interview jsem se snažila navázat s respondenty neformální vztahy, blíže se představit, vysvětlit zájem o výzkum, informovat respondenty také o etice výzkumu, získat souhlas s nahrávkou na diktafon i s účastí na výzkumu za stanovených etických podmínek. Informovala jsem respondenty o tom, jakým způsobem bude rozhovor zpracováván a kdo bude mít možnost číst doslovné zápisy rozhovoru. Poté následoval samotný polostrukturovaný rozhovor. Pro něj jsem měla připraven seznam témat a dílčích otázek. Takto tedy byla vytvořena jakási osnova interview, která pomáhala alespoň u prvních rozhovorů držet se daných témat. Seznam otázek se postupně vyvíjel, jejich znění a rozsah jsem konzultovala s kolegy, s vedoucím práce. Seznam a pořadí otázek v konečné podobě uvádím v příloze .I.

Otázky, které jsme v rozhovoru kladla, byly položeny způsobem, který vedl respondenty výzkumu ke strukturovaným odpovědím. Snažila jsem se vyhýbat uzavřeným otázkám, pokud se respondenti zpočátku omezovali na jednoslovné odpovědi, snažila jsem se vyvolávat i doplňující otázky (kdo,

kde, kdy, jak, pro). Ve výzkumu jsme si ověřila, že je méně vhodné klást rovněž alternativní otázky, které dávají respondentům na výběr z možností. Takové otázky mohou být sugestivní a omezují respondenta ve zvolené odpovědi. Naopak jsem se často snažila používat shrnutí, rekapitulaci předchozí odpovědi a motivovat respondenta k další, podrobnější odpovědi. Shrnutím jsem si také ověřovala, zda dobře rozumím tomu, co mi respondent sděloval.

A коли bylo poměrně obtížné realizovat rozhovory s větším množstvím respondentů, získala jsem zajímavá data.

Téma mého výzkumu je velmi citlivé, bylo proto důležitě, především v případě respondentů, kteří měli první zážitky z pohledu svého příbuzného, jednání s dostatkem porozumění a empatie. Výzkum musí zaručit respondentům důvěrnost poskytnutých informací.

Všechny rozhovory byly vedeny v duchu vzájemné důvěry. V závěru jsem respondentům poděkovala za to, že se se mnou podělili o své zážitky a umožnili mi svá žas.

2.1.2 Výběr lokality v Jílové u Prahy

Při přípravě své práce jsem se povodněchtěla pokusit o zmapování zvyků spojených s pohřbem u většího vzorku respondentů. Při přípravě dotazníku jsem pak po konzultacích s odborníky došla k závěru, že tak rozsáhlý výzkum bych nebyla schopná zrealizovat a zpracovat. Hledala jsem tedy reprezentativní vzorek, který bych byla schopná ve své práci obsáhnout. Vybrala jsem Jílové u Prahy, protože vztahem k tradicím stojí malá město na pomezí mezi venkovem a velkoměstem. K Jílovému u Prahy mám i osobní vazbu a zkušenost s pohřby. Účástí na pohřbech v Jílovém u Prahy, které se mezi sebou diametrálně lišily, jsem došla k tomu, že pokus o systematické zmapování rituálů a tradic v tomto městečku by byl zajímavý.

2.1.2.1 Historické podklady

Historie Jílového u Prahy

Jílové vzniklo sloučením hornických osad, jejichž počátky jsou spojovány se získáváním zlata. Otázka přesného data založení zůstane nezodpovězena, neboť listina, která by nám dohlásila přesné datum vzniku Jílového se nedochovala. Na základě nepřímých pramenů víme, že město existovalo ve 13. století. Za první nespornou datovanou zprávu o Jílovém je považována listina Oldřicha Zajíce z Valdeka. Je ze 13. září 1331. Nalezla se ale ještě starší zpráva v nejstarší knize Starého Města pražského pocházející z roku 1310, která nepřímě potvrzuje existenci Jílového. Byly v ní mimo jiné také poznamenány všechny osoby, které se staly staroměstskými občany, a uvádí se, že Konrád Stadler z Jílového přijal městské právo staroměstské.

Z dějin Jílového zůstane ve 14. století asi mnohé utajeno, neboť písemné materiály zničené pěstí pořízů ve městě. Nelze však pochybovat o tom, že doba vlády Karla IV. byla pro město velice šťastná. Byl to právě Karel IV., který vydal privilegium, jímž potvrdil Jílové kolem roku 1350 jako královské město a obdaroval ho řadou městských práv a výsad.

Úpadek města přinesla třicetiletá válka. Do této doby mělo město 120 domů. Během třicetileté války jich byla polovina zničena ohněm nebo zpuštěna. Proto řada staveb byla založena až v 18. a 19. století. Mezi budovy, které dnes existují a pocházejí z období předhusitského, můžeme počítat kostel sv. Vojtěcha z první poloviny 13. století, radnici ze 14. století a poslední stavbou z této doby je dům Mince, dnes sídlo regionálního muzea.

Do bitvy na Bílé Hoře většina jílovských vyznávala nekatolické náboženství. Po bitvě dochází k náhlému zvratu, který silně ovlivnilo i založení jílovského minoritského kláštera v roce 1623. Klášter se rozhodl velkou

mrou podílel na rekatolizaci města, která byla dokončena v 18. století. Tehdy se téměř všichni obyvatelé Jílového i okolí hlásili ke katolické víře.

Klad pozitivních změn ve městě dochází v 19. století. Pro třetí třetinu zlatá toto století není zrovna příliš příznivé, avšak pozice města byly posílena, když v roce 1849 byl zřízen jílovský okres ze 48 katastrálních obcí. Politický okres jílovský byl zrušen až v únoru 1942.

V prosinci 1891 nabídl Leopold Šihák městu zdarma svoji soukromou sbírku trojrozměrných předmětů a starých listin pod podmínkou, že obecní zastupitelstvo dá souhlas k založení městského muzea. Nabídka byla přijata a Šihákova sbírka se stala základem muzea. O 4 roky později se jířil jílovské muzeum aktivně účastnilo Národopisné výstavy československé v Praze. Obeslalo jí 425 předmětů. Jedním z předmětů byl i rukopis O selském životě v okrese Jílovském od učitelle Boh. Třoma.

Záznam z konce 19. století o smrti a umírání v Jílovém u Prahy

Uvádím zde část šSmrtě z rukopisu Boh. Třoma, které mi poskytlo Regionální muzeum v Jílovém u Prahy:

Když hospodář ležel na smrtelné posteli, zavolal rychtáře a pověřil mu poslední přání. Rychtář pověřil to dechtorovi, který po smrti justiciář a poslední vln provedl. Zdraví stále se modlili za nemocného, chodívali na sv. horu, obtovali tam P. Marii voskové figurky otce neb matky, dle toho kdo stonal. Moudří lidé radili v-elijaké léky pro uzdravení; posilu přiná-eli sousedé. Když cítili otec nebo matka, že hodin života jejich jest pomálu, zavolali děti, flehali a napomínali, aby se drflely Boha, ten fle je neopustí. Starší napomínali, aby mladší byl otcem a jim neublířoval. Umírajícího přikryli plátnem. Když dlouho nemohl umřít, přenesli ho na zem na ovesnou slámu, kropili sv. cenou vodou a modlili se. Rozsvěcovala se hromnice.

K mrtvole postavili nádobu se sv. cenou vodou, aby každý jí i sob. vodou tou k úflud lati mohl. Mrtvolu umyli šupraviliō, ruce dali k úflm, na n. r. flenec a odnesli do komory, kde nikdo nebyl. Tam ji zabalili do rubá-e. Zdali skute n. um el, p. esv d. ili se, fl. dali ucho k b. ichu, dýchá-li je-t. V lét. ve 24 hodinách, v zim. t. etí den byl poh. eb. Pro flenaté byla rakev. erná, pro svobodné. ervená. Mrtvolu oblékali do bílého rubá-e, opásali. ernou tkani kou, pod hlavu dali t. úsky, aby ho to netla. ilo. Do rakve mu dávali téfl modlitbi ky. Rakev se zatloukala, kdyfl. m. l. p. ijít. kn. z. Rodina a známí rozlou. ili se s neboftíkem políbením (ale ne vřdy), k úflm, plá. em a k ikem. Na h. bitov v t-inou vozili, sedláka a selku. ty. mi. Jinak nesli neboftíka p. átelé, svobodným. -li mládenci a dr. flí. ky. Dr. flí. ky. mívaly bílé suk. n. a. erné kazajky. Mládenci m. li oblek celý. erný, bílé. -erpy p. es. kabáty, a kytky v rukou. Kytky a -erpy hodili potom do hrobu. K. t. m. kytkám nesm. l. nikdo. ichtat, aby neztratil. ich. Rozmarýn dával se mládenc. m. a dr. flí. kám, proto fl. doprovodili neboftíka k poslední svatb. .

Na h. bitov. hodil každý t. ikrát hlínu do hrobu, aby si vzpomn. l, fl. je prach a popel. Po poh. bu byl obídek. Ten den se nic ned. lalo. Zváni byli mládenci a dr. flí. ky. P. edlofl. se jim v nec a ko. alka. Po poh. bu svobodných. tan. ilo se afl. do ve. era v hospod. jako p. i svatb. , jen fl. pojedli jen chleba.

O smrti. íkal lid, fl. je to flenská v papírových. -atech, vídávali ji p. ed postelí. Po poh. bu ustlala se postel po neboftíkovi jako d. íve, fl. prý si na ni p. ijde lehnout. Ráno porovnávají, z. stala-li postel nez. m. n. na. Kdyfl. n. kdo má um. íti, mají lidé tu. -ení a sny. I rozli. ná. znamení k tomu poukazují, nap. . kdyfl. kulí-ek k. i. í ve stavení, kdyfl. pes vyje, pes cítí smrt okolo stavení. N. kdo sly-í v noci. h. mot, jako kdyfl. n. kdo práskne prutem o truhlu, také hodiny se zastavují, podob. Umírající mají vid. ní. I po smrti se zjevují, nap. . jeden se vrátil a porou. el. dát na t. i. m. -e svaté, aby m. l. v hrob. pokoj. Kdo zem. el

v h íchu, p ijde si post flovat. Za zem elého se dávalo na modlení, na sv tlo, na m-i svatou, o Du-i kách na hrob v nce a sví ky.

TMty po zem elém rozd lili p átel m, a chudým, mnohé v ci si schovali na památku. Nebořtíkovi zatla ovali o i a ústa podvazovali. Z stanou-li o i otev eny, íkají, fle mrtvý n koho vykouká tj. fle n kdo brzy um e. Kdyfl se zap áhne a mrtvola naloflí se na v z, couvne se t ikrát a hovádka v dí, fle vezou mrtvolu a jdou smutn . Kdyfl zem el hospodá , oznámilo se to ko m a v eli kám.

H bitovy bývaly ohrafené kolem kostela. Hrobky byly jednoduché. Zámofn j-í dal na ni k ífl. K ífle bývaly d ev né a kované. Lité k ífle asi p ed 50 léty za aly. Svobodný m l k ífl t e- ov ervený. fienatý erný. Nápis bylo málo. Na h bitovech se do p l noci matka ozývá.⁴⁸

Zji-t né demografické údaje z konce 19. století

Podle dostupných dochovaných informací z roku 1880⁴⁹, jsem mohla zjistit pouze po et obyvatel, p íslu-enství k církvi katolické a evangelické (eskoslovenská církev husitská, jejífl lenové tvo í zvlá-tní skupinu respondent v mém výzkumu, vznikla afl po tomto období). Nífle p íkládám tabulku.

⁴⁸ B. Tom, Rukopis O selském flivot v okrese jílovském, ást Smrt z roku 1895

⁴⁹ V. íhák, Pam tí královského horního m sta Jílového a jeho zlatých dol , 1948

Sčítání lidu, domů a dobytka 31. prosince 1880:

	Počet domů		Počet rodin	Úhrn obyvatelstva	Z toho — je							Počet					
	obydlených	neobydlených			mužů	žen	příslušníků obce	cizinců	řím.-katolíků	evangelíků	židů	koni	hovzího dobytka	koz	prasat	ovcí	vlů včel
Jílový město	201	2	395	1691	805	886	1133	558	1650	1	38	34	338	122	72	—	45
Studený	44	1	63	283	137	146	195	88	283	—	—	—	72	35	3	—	5
Kabáty	41	1	60	273	134	139	134	139	273	—	—	4	77	19	6	—	13
Radlík	14	—	29	118	53	65	45	73	110	—	8	11	83	9	—	70	—
Žampach	3	2	3	15	8	7	10	5	15	—	—	—	3	2	4	—	—
Luka	13	—	17	121	66	55	110	11	121	—	—	8	42	4	9	53	—
Podloučí	5	—	5	37	19	18	31	6	37	—	—	4	20	2	4	49	—
Chotouň	9	1	15	90	47	43	57	33	89	1	—	3	68	8	9	21	7
Pohoří	14	—	22	98	49	49	72	26	98	—	—	5	38	26	15	—	4
Skalsko	11	—	18	82	35	47	53	29	82	—	—	2	43	9	5	57	—
Úhrnem	355	7	627	2808	1353	1455	1840	968	2758	2	46	71	784	236	127	250	75

Podle dostupných informací z mstského úadu v Jílovém u Prahy jsem zjistila počet obyvatel v roce 2010, bez údajů o příslušnosti k jednotlivým církvím. Tyto údaje jsem zjistila z odpovědí duchovních správce římskokatolické farnosti Mgr. P. Stanislava Hořáka a Husova sboru československé církve husitské Mgr. Lubomíra Polinského.

2.1.2.2 Současné prameny

Podle dostupných informací z mstského úadu v Jílovém u Prahy jsem zjistila počet obyvatel v roce 2010, bez údajů o příslušnosti k jednotlivým církvím. Tyto údaje jsem zjistila z odpovědí duchovních správce římskokatolické farnosti Mgr. P. Stanislava Hořáka a Husova sboru československé církve husitské Mgr. Lubomíra Polinského

Demografické údaje z 21. Století

Jílové u Prahy má 2797 obyvatel v roce 2010

Od roku 2000-2010 zemřelo v Jílovém u Prahy 196 lidí⁵⁰

Údaje duchovních o farnostech v Jílovém u Prahy

V Jílovém u Prahy jsou dvě farnosti. římskokatolická farnost a Husův sbor československé církve husitské. Před setkáním s respondenty jsem si domluvila rozhovory s faráři i obou církví.

Dotazovala jsem se na to, kolik farníků je v Jílovém u Prahy, zda při pohřbívání vyflaďují nějaké rituály, jak probíhají pohřby vedené duchovním správcem v Jílovém u Prahy apod.

Odpovědi katolického kněze jsou pod písmenem K, odpovědi faráře Husova sboru československé církve husitské jsou pod písmenem H.

Kolik je farníků ve vaší farnosti, ve vašem sboru přímo v Jílovém u Prahy?

K: Podle sčítání lidu z roku 1991 se k naší církvi hlásilo 514 obyvatel, ale jestli je jich tolik, to nevím. Do kostela jich chodí tak 30.

H: Náš sbor má 650-670 členů. Z Jílového je to 157.

⁵⁰ Zjistěte to na matrice v Jílovém u Prahy

Dále jsem zjišťovala, jaké rituály probíhají v souvislosti se smrtí a s pohřbením v současné době. Domnívám se, že v určité míře lze vyvodit přítomnost těchto rituálů v celém sledovaném období 2000–2010.

Strukturované rozhovory s duchovními

Jednotlivé otázky v rozhovorech s duchovními korespondovaly zhruba s otázkami pro respondenty výzkumu a významně mi pomohly s definitivním výběrem témat, kterých se v konečné podobě rozhovory s respondenty týkaly.

Před analýzu konkrétních dat získaných od respondentů uvádím odpovědi duchovních správců z Jílového u Prahy, které se týkají. Tyto rozhovory nezahrnuji do analýzy, ale považuji je za další ilustraci situace ve sledovaném období 2000–2010 v Jílovém u Prahy.

Kolik pohřbení jste měli v letech 2000–2010 (zajímají mě pohřby pouze obyvatel Jílového u Prahy? Kolik z toho byly pohřby do země a kolik bylo kremací?

K: V uvedeném období bylo v naší farnosti 29 pohřbů, z toho 22 do hrobu a 7 kremací.

H: V uvedeném období bylo v naší farnosti 7 pohřbení naších farníků z Jílového u Prahy, z toho 5 do hrobu a 2 kremace.

Při pohřbu většinou probíhalo rozloučení v kostele, v krematoriu již žádný obřad za přítomnosti duchovního nebyl.

Byla ve sledovaném období 2000–2010 smrt oznamována zvoněním umíráku?

K: Pokud jsem měl kostelníka, bylo zvonění běžné. Zvonilo se vždy, když nějaký farník zemřel. Zvonilo se stejným tónem i po pohřbu. Od roku 2004 zvoníme pouze na požádání pozstalých.

H: Oznámení smrti umírá, kým se v našem sboru nepraktikuje.

Probíhalo v uvedeném období 2000-2010 rozloučení se zesnulým (zesnulou) u otevřené rakve?⁵¹

K: Rozloučení u otevřené rakve probíhalo málokdy. Většinou se s nebožtíkem rodina rozloučila doma nebo v nemocnici.

H: Rozloučení u otevřené rakve probíhá velmi často. Skoro pokaždé je nebožtík ukázán jednomu členu rodiny kvůli identifikaci.

Vkládají u astvníci posledního rozloučení nějaké předměty do rakve?

K: Svaté obrázky, někdy i věci, které měl nebožtík rád

H: Různé obrázky, květiny, Romové vkládají peníze, pivo. Když zemře hasič nebo policista, je pohřben v uniformě.

Bývala rakev při pohřbu do země v daném období 2000-2010 nesena pr vodou do kostela nebo ke hřbitovu?

⁵¹ Jedna z otázek byla o možnosti rozloučení se s nebožtíkem u otevřené rakve. Z tohoto důvodu jsem se zajímala, zda je legislativně povoleno při posledním rozloučení vyuffit otevřené rakve, tzv. výstav. Legislativa toto umožní uje do 7 dne od úmrtí, pokud nebožtík netrpěl infekční nemocí. Pak uffi záleffi pouze na pozstalých. Po 7 dnech od úmrtí je možné otevřené rakve kvůli identifikaci nebožtíka, většinou jednomu z pozstalých. Jifi není možné nechat otevřenou rakev po dobu obřadu.

K: Málodky, ale kdyfl zem el hasi , –lo se pr vodem z kostela afl na h bitov, kdyfl se míjel d m zem elého, pr vod zastavil a zahrála se oblíbená píse neboftíka. V t–inou se z kostela odjede auty ke h bitovu a tam se pr vodem dojde k hrobu. B hem ob adu v kostele je rakev oto ena tak, aby byl neboftík nohama sm rem k oltá i, z kostela se potom vyná–í rakev se zesnulým nohama nap ed.

H: Pr vod ke h bitovu od na–eho kostela se konal naposledy v roce 2005. Nyní se ufl jezdí auty a ani od aut není pr vod k hrobu. Tam je rakev jifl p ípravena k ulofení do zem . Rakev se vyná–í z kostela nohama nap ed, i p esto, fle se musí rakev v kostele oto it. Tento zvyk se u nás do drfluje.

Jaký býval v daném období 2000-2010 hudební doprovod?

K: P i pr vod u a p ed kostelem a na h bitov hraje v t–inou dechovka, p i spou–t ní rakve se hraje oblíbená píse zem elého. B hem ob adu v kostele se hraje na varhany a zpívá se.

H: Dechovka hraje skoro vřdy, tedy pokud to není kremace. V ásti poh bu, která probíhá v kostele, varhanice hraje na varhany a sbor zpívá.

Jaká barva oble ení poz stalých p i poh bu p evládá?

K: Na poh eb chodí v t–ina lidí v erném oble ení.

H: V t–inou je oble ení ú astník poh bu erné, v p ípad hasi a policist jsou jejich kolegové ve slavnostní uniform .

Dávali poz stalí p i Vámi vedených poh bech k rakvi nebo do hrobu kv tinové dary?

K: Kytiky se dávají skoro vždy, bývají to různé a kytice, barvy a počet květů je různý. Na rakev se hází většinou buxusu, které přichystají zaměstnanci pohřební služby, hlína se hází málokdy.

H: Ano, květinové dary se dávají. Poznatelí dávají kytice i různé bílé, pokud šlo o svobodného nebo svobodnou, ti dávají také bílou rakev. U ostatních je barva květin na rozhodnutí pozstatelých. Někdy se při pohřbu fleny stane, fleny jsou květiny takové, jaké měla v životě nebo flka ráda. Na rakev se hází buxus, ten připravují hrobníci. Hlína na rakev se moc nehází.

Probhlá po pohřbu pohřební hostina tzv. KAR nebo pohřbní?

K: V životě ano, asi jen v rodinném kruhu. Mě pozvali asi jen dvakrát nebo třikrát. Ale do hospody, kde to měl nebo flík rád, tak tam chodí, to vím.

H: Ano, pravidlem bývá hostina při pohřbu do země.

Rozhovor s majitelem pohřební služby z Jílového u Prahy

Když zemře obyvatel Jílového u Prahy, mohou se pozstatelí obrátit na pohřební službu v Jílovém u Prahy nebo v okolí (Jesenice, Říčany, Praha 6 Zbraslav, Benešov). Protože nejvíce pohřbují pohřební služba v Jílovém u Prahy, oslovila jsem majitele této pohřební služby, pana Dvořáka.

Pan Dvořák z pohřební služby v Jílovém u Prahy vypráví: pokud máme objednávku pohřbu, převážíme tělo do mrazicího boxu v životě z nemocnice nebo z lépebných dlouhodobě nemocných. A také z domova dle chodce. I když člověk zemře doma a nemusí na pitvu, tak ho převážíme do mrazáku. Lidé, kteří zemřou mimo domov, tak připravujeme vždycky my. To si rodina prostě

přinese oblečení a my ho umyjeme (i když je v tání z nemocnice i z domova dle chodce omytý). Nepamatuji si, ale by si chtěli pozstatí nebořtíka oblékat sami, ani k tomu nejsou prostory. Do rakev vkládáme nějaké dárky, což přibuzní přinesou. Jde o různé věci, v tání co mají nebořtíci rádi. Kdykoliv neseme rakev, tak je nepsané pravidlo, ale neseme nebořtíka nohama napřed, no aby se přeci nevracel. K pohřbu nachystáme objednané věci, kytice, květiny podle přání pozstatých. Také nachystáme buxus k hrobu, aby ho mohli házet na rakev, to se tady tak prostě dělá.

Když je kremace, odvezeme tělo, které čeká na pohřb do chladicího zařízení v krematoriu. Když je před kremací rozloučení v kostele, tak ho v den pohřbu dopravíme do kostela a pak teprve do krematoria. Pozstatí v tání chtějí rakev otevřít, aby viděli, zda je to jejich nebořtík. Ale u toho je v tání jen jeden z rodiny. Nijak se s ním neloučí, jen zkontroluje, jestli je to on. Když má být rakev otevřená před obřadu, tak se s nebořtíkem skoro všichni rozloučí. Průvod na hřbitov byl naposledy veden z Jílového snad někdy v roce 2005, teprve průvod auty ke hřbitovu. Tam se pokračují všichni dorazí. Ale to my v tání ufl máme rakev nachystanou u hrobu. Před spuštěním rakev do hrobu někdy pomáhají nejbližší přibuzní nebo, když je nebořtík hasič nebo policista, tak ho spouští kluci z party. Nijak s rakví nehoupáme, ona je i tak těžká.

Z těchto rozhovorů a z konzultací s kolegy jsem došla k závěru, ale musím připravit další blok otázek, které se budou týkat citlivého tématu, jak respondenty ovlivnila zkušenost s popisovaným pohřbem a jak si představují svůj vlastní pohřb.

2.1.3 Výběr respondentů, organizace výzkumu

Chtěla jsem oslovit obyvatele Jílového u Prahy ve věku nad 60 let, kteří se zúčastnili pohřbu osob zemřelých v Jílovém u Prahy mezi lety 2000-2010. Přijímali

plánování rozhovor jsem hledala stejný počet respondentů římskokatolického vyznání, Husova sboru eskoslovenské církve husitské a obyvatel bez vyznání. Při rozhovorech s duchovními jsem zjistila, kolik proběhlo ve sledovaném období pohřbů a podařilo se mi kontaktovat úřadníky všech (tj.7) pohřbů, u kterých asistoval duchovní správce Husova sboru eskoslovenské církve husitské. Proto jsem stanovila stejný počet respondentů i ve skupině s římskokatolickým vyznáním a bez vyznání. Po dokončení rozhovorů jsem si sestavila vytvořené poznámky, strukturovala text do jednotlivých kapitol, kde jsem porovnávala jednotlivé výpovědi.

Každého respondenta jsem uváděla pod číslem rozhovoru. Respondenty římskokatolického vyznání jsem zařadila do skupiny A, respondenty Husova sboru do skupiny B a respondenty bez vyznání do skupiny C.

ŠData, která máme k dispozici a chystáme se je zpracovávat, jsou ve formě textu z rozhovorů. Výzkumník stojí před rozsáhlými korpusy nestrukturovaného materiálu, přičemž jeho úkolem není jen poukázat na zajímavost nasbíraných surových dat, nýbrž materiál podrobit systematické analýze a interpretaci.⁵²

ŠAnalýza v kvalitativním přístupu je hledáním sémantických vztahů mezi získanými daty a spojování kategorií do logických celků.⁵³

⁵² TMA Í EK,R.,TĚ OVÁ,K., a kol: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, str.208

⁵³ TMA Í EK,R.,TĚ OVÁ,K., a kol: Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách, str.16

2.2 Výzkum a díl í analýza získaných dat

2.2.1 Respondenti skupiny A (ímskokatolického vyznání)

1. *Jaký typ ob adu p í vámi popisovaném poh bu prob hl?*

Civilní ob ad: Pouze jeden respondent uvádí, že popisovaný poh eb prob hl pouze s civilním ob adem. Respondent .?: šbyl to takový rychlý poh eb.õ

Církevní ob ad: Respondenti 6 ze 7 respondent popisují církevní ob ad.

Respondent . 3: šJiný poh eb si ani neumím p edstavit.õRespondent . 2: P í poh bu jsme m li rozlou ení v kostele, ale m-i sv. p íbuzní odmítli. Bylo hrozné horko.õ

Shrnutí: V t-ina respondent ímskokatolického vyznání popisovala poh eb s prvky charakteristickými pro pr b h katolického církevního ob adu.

2. *Jak byl nebořtík poh ben?*

Do vlastního hrobu: 5 respondent uvádí, že byl nebořtík poh ben do vlastního hrobu. Respondent .1: šJiřl máme rodinnou hrobku n kolik let.õ Respondent .2: šSice je to drahé, ale tak n jak samoz ejmé.õ Respondent .6: šTe musím um ít afl za dlouho, je tam prý n jaká lh ta, kdy se m že dát dal-í rakev do hrobky.õ

Uloření do urny: Respondent . 5, který uvedl, že poh eb prob hl s civilním ob adem odpovídá, že nebořtík byl poh ben řehem a popel ulořen do urny. Krom n j uloření do urny popisuje také respondent . 7.

Respondent .7: šRodina dala pak urnu na h bitov, tam mají takovou schránku.õ

Shrnutí: V souvislosti s tím, že 6 ze 7 pohřbů proběhlo s církevním obřadem, odpovídali respondenti v 5 ze 7 případech, že pozstatky byly uloženy do vlastního hrobu.

3. Kolikátý den po úmrtí proběhl pohřeb?

Údaje v odpovědích všech respondentů se pohybovali od pátého do desátého dne. Respondent . 5 uvádí, že neví, kolikátý den po smrti byl vypraven pohřeb. Respondent . 6 uvádí, že pohřeb byl po více dnech od úmrtí. Respondent . 7 uvádí, že pohřeb byl 8. den po úmrtí, z důvodu dovolené syna zemřelého.

Shrnutí: V dnešní době, kdy se musí tělesné pozstatky uchovávat podle zákona . 256/2001 Sbírky⁵⁴ v chladicím zařízení, je termín pohřbu stanovován především s ohledem na dobu, která vyhovuje pozstatkům.

4. Zaznamenali jste od umírání nějaký pohřbu nějaký rituál nebo zvyk?

Ano: Všichni respondenti uvádějí, že zaznamenali nějaký rituál.

⁵⁴ Zákon 256/2001 Sbírky o Pohřbenictví a zmrznutí, v kterých zákon . § 7, odst. f. Provozovatel pohřbení služby je povinen ukládat lidské pozstatky do doby pohřbení pouze v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty v rozmezí 0° afl +2°C a v případě, kdy lhůta od zjištění úmrtí prohlídkovým lékařem do pohřbení přesáhne 1 týden, nebo kdy to vyžaduje stav lidských pozstatků, v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty nižší než - 10°C.

Rozeslání parte: Všichni respondenti uvádí, že o úmrtí a termínu pohřbu byli informováni formou parte, což považují za určitý druh rituálu.

Oznámení o úmrtí do novin: Respondent . 3: „Rozeslali jsme parte a také jsme dali do novin oznámení.“

Zvonění umíráku: Respondent . 1 uvádí, že nechala rodina zemřelého zvonit umírákem.

Zaopatření (svátost nemocných) Respondent . 4 uvádí, že nebožtík byl zaopatřen před smrtí knězem.

Modlitby za zemřelého: Respondent . 4 dále uvádí, že proběhly modlitby za zemřelého před pohřbem.

Zádušní mše po pohřbu: Respondent . 2 uvádí, že po pohřbu proběhla zádušní mše. Respondent . 2: „Někdo nemohl na pohřeb, tak bylo požádáno se za mši sejít a pomodlit se za zesnulého.“

Shrnutí: Všichni dotázaní se shodli na tom, že za rituál považují rozeslání parte. Popisují další rituály, ale považují za zvyk, který k pohřbu patří.

5. Proběhlo rozloučení se zesnulým (zesnulou) u otevřené rakve?

Proběhlo rozloučení: 2 respondenti ve svých vyprávěních říkají, že rozloučení u otevřené rakve proběhlo. Respondent . 4: „Rakva byla po celou dobu otevřená, všichni se s ním před rozloučením.“

Neproběhlo rozloučení: 5 respondentů uvádí, že rozloučení u otevřené rakve neproběhlo.

Shrnutí: Ze získaných odpovědí vyplývá, že v 5 případech ze 7 proběhlo obřadu neproběhlo rozloučení u otevřené rakve.

6. Vkládali jste vy nebo jiné osoby nějaké předměty do rakve?

Vkládali svaté obrázky a rženec: 1 respondent vzpomíná (v tomto případě proběhlo i rozloučení u otevřené rakve), že do rakve vkládali svaté obrázky a také rženec, jak je v jeho rodině zvykem u žen i mužů.

Nevkládali nic do rakve: 4 respondenti uvádí, že do rakve nic nevkládali.

Nevzpomíná: 2 respondenti při rozhovorech uvedli, že si nejsou jisti, zda zemřelému někdo vkládal něco do rakve.

Shrnutí: Nejvíce respondentů (4 ze 7) uvedlo, že do rakve nic nevkládali, ani oni, ani příbuzní.

7. Byla rakev nesená pr vodem?

Byl uskutečněn pr vod s rakví: 4 respondenti uvedli, že nějaká forma pr vod s rakví při pohřbu byla. Jeden specifikuje, že pr vod byl auty.

Nebyla nesená pr vodem: 3 dotazovaní odpověděli, že žádný pr vod s rakví neproběhl.

Shrnutí: Více než polovina dotazovaných v rozhovorech uvádí, že pr vod s rakví proběhl.

8. Jaký byl hudební doprovod při pohřbu?

Hudebníci (i varhany): Všechny 7 respondentů vzpomíná, že při pohřbu hrála živá hudba. Respondent č. 6 vypráví: „Hrál Spolek Vltavan, všechny

možné smutné písně a po pohřbu se ufl hráli veselě. Respondent . 3: ŠBez hudby si to ani snad neumím představit. Kapela musí být.

Shrnutí: Z odpovědí na tuto otázku lze vyvodit, že pro respondenty ze skupiny A je živá hudba během pohřbních obřadů.

9. P evládala v oblečení pohřbních hostů černá nebo tmavá barva?

P evládala černá nebo tmavá barva: Všechni 7 respondentů uvádí, že p evládala tmavá nebo černá barva v oblečení hostů na pohřbu.

Uniforma: Respondent .6 vzpomíná, že část účastníků pohřbu ohasil a členové spolku Vltavan byli ve slavnostních uniformách: ŠSlavnostní uniformy se na takové příležitosti nosí a přitom se tam vyjímají. A není to tak smutné.

černá páska: Respondent . 3 uvádí, že černou pásku nosili nejbližší příbuzní celý rok, vdova nosila černý šátek.

Shrnutí: Tmavá nebo černá barva oblečení smutečnických hostů jsou společným prvkem i v obřadních obřadech skupiny A.

10. Dávali jste květinové dary země elému?

Dávali květinové dary nebo vance: Všichni respondenti uvedli, že nosí květiny, nejčastěji v sudém počtu. Respondent . 5: ŠNěkdo přinesl růže, my jsme dali vance se stuhou a rozloučením.

Shrnutí: Květiny jsou u skupiny A samozřejmě součástí pohřbu.

11. Prob hla poh ební hostina tzv. KAR, poho-t ní?

Prob hla poh ební hostina: 6 respondent uvedlo, že poh ební hostina prob hla. 2 ve vyprávění uvedli, že hostiny se zúčastnila rodina a nejbližší přátelé. Respondent . 6 vzpomíná, že prob hla navíc i hostina u hasičů.

Neví: 1 respondent neví, zda hostina prob hla. Respondent . 2: šMusel jsem po poh bu rychle odejít, tak nevím, zda hostina byla.õ

Shrnutí: Z odpovědí dotazovaných ze skupiny A lze usuzovat, že i smutné hostina je pro nás samozřejmě součástí poh bu.

12. Kolik bylo přítomných lidí na poh bu?

50-100 lidí na poh bu: 2 respondenti uvádějí, že na jimi popisovaném poh bu bylo 50 až 100 lidí.

Více než 100 lidí na poh bu: 5 respondent uvedlo, že na poh bu bylo více než 100 lidí.

Shrnutí: Podle odpovědí je zřejmé, že v uvedené skupině A je přítomnost na poh bu více jak 50 lidí.

13. Považujete poh eb za d ležitý?

Považují za důležité: Všichni dotázaní ze skupiny A považují poh ební obřad za důležité a mají s ním spojeno mnoho vzpomínek. Respondent . 3: šAby se rodina sešla a společně se rozloučili.õ Respondent . 1 říká: šAno, je to mé nevnitřní předání.õ Respondent . 5 říká: š Je to důležité pro odříznutí smutku.õ Respondent . 4 míní: šJe to důležité i pro zemřelého, je to

k esanská forma rozlouení. Respondent . 2 říká: šMyslím si, že to patří ke kulturnímu dědictví z minulého století. Jsem z období, kdy se pohřbovalo do země se vím v-udy. Respondent . 7: šBez obřadu to není dobré, i když chápu, že příbuzní nemusí mít peníze.š

Shrnutí: Pro skupinu A jsou pohřební obřady velmi důležitá a považují je za správnou a vhodnou formu rozlouení se zesnulým.

14. P emý-líte n kdy o svém poh bu?

P emý-lí o svém poh bu: 6 respondent uvedlo, že n kdy o svém poh bu p emý-lejí a mají konkrétní představu. Respondent . 2: šTo víte že ano, vždy je dobrý být připraven, nevíte kdy to na vás přijde.š Respondent . 5: šUfň mám na to v k, abych věděl, jaký mám mít pohřeb.š

Nep emý-lí o svém poh bu: Respondent . 6 zatím je-t o svém poh bu nep emý-lel.

Shrnutí: Většina dotazovaných ze skupiny A o svém poh bu p emý-lela a při rozhovoru uváděli n které konkrétní představy a přání týkající se obřadu.

15. Jaký poh ební ob ad byste pro sv j poh eb zvolil (a)? (otázka polořena pouze respondent m, kteří v otázce 14 odpověděli, ano)

S církevním obřadem: Věch 6 respondent , kteří o svém poh bu již p emý-leli, by si přáli pohřeb s církevním obřadem. Respondent . 3 odpovídá: šChtěl bych mít přkný, církevní pohřeb jako m l m j táta, rakev do náí hrobky a hostina musí být veselá.š Respondent . 1 říká: šSamozřejmě církevní s rakví do hrobu. Jinak si to ani neumím představit.š

Respondent . 4 dopl uje: šCírkevní, ale jen aby se d ti nepohádali. To víte, n kdy je to t fké, aby na-ly spole nou e .õ

Shrnutí: Skupina A ve svých rozhovorech preferovala vlastní poh eb s církevním ob adem.

16. Sd lili jste svoji p edstavu svého vlastního poh bu n kterým z p íbuzných nebo p átel? (otázka položena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)

Sd lili: 5 respondent uvedlo, fe svoji p edstavu sd lili n kterým p íbuzným nebo známým. Respondent . 5 popisuje: šUfl jsem ud lal poslední po ízení, mé d ti v-echno v dí.õ Respondent . 4 íká: šZatím to ví m j mufl, klidn se ho zeptejte.õ

Nesd lili: 1 respondent uvedl, fe to zatím nikdo neví.

Shrnutí: 5 respondent ze 6 ze skupiny A sd lilo své p edstavy o svém poh bu nejbliřím p íbuzným a cht lo by, aby poz stalí jejich p ání respektovali.

2.2.2 Respondenti skupiny B (Hus v sbor)

1. Jaký typ ob adu p í vámi popisovaném poh bu prob hl?

Církevní ob ad: Respondenti 7 ze 7 popisují církevní ob ad.

Respondent . 6 vzpomíná: šCírkevní ob ad, pan fará p kn vzpomínal na tátu.õ

Shrnutí: V-ichni respondenti ze skupiny B popisují církevní ob ad.

2. Jak byl nebořtík poh ben?

Do vlastního hrobu: 5 respondent uvádí, že byl nebořtík poh ben do vlastního hrobu. Respondent . 6 íká: š Rakev jsme ulofili do hrobu, házeli jsme ni kytky a trochu hlíny.õ

Prob hl poh eb flehem: 2 respondenti uvád jí, že prob hla kremace.

Popel z kremace ulofen do urny: 1 respondent uvádí, že popel z kremace byl ulofen do urny. Respondent . 3: š Urna se pak dala do rodinné hrobky, ale to ufl si d lala rodina sama.õ

Popel z kremace rozptýlen na rozptylové lou ce: 1 respondent uvádí, že popel z kremace byl rozptýlen na rozptylové lou ce.

Shrnutí: 5 ze 7 respondent uvedlo, že poz statky byly ulofeny do vlastního hrobu.

3. Kolikátý den po úmrtí prob hl poh eb?

Údaje v odpov dích 5 respondent se pohybovali od pátého do sedmého dne. 2 respondenti nev d li, kolik dní mezi úmrtím a poh bem prob hlo.

Shrnutí: Podobn jako u skupiny A nemají odpov di na tuto otázku p íli-velkou výpov dní hodnotu. asová prodleva v dne-ní dob nepodláhá, díky chladícím za ízením, pr b hu rozkladných proces t lesných poz statk .

4. Zaznamenali jste od umírání aťk poh bu n jaký rituál nebo zvyk?

Ano: 6 ze 7 respondent uvádí, že zaznamenali n jaký rituál.

Rozeslání parte: 3 ze 6 uvád jí pouze skute nost, že bylo rozesláno oznámení o úmrtí formou parte. Dal-í krom rozesílaného parte uvád jí dal-í druhy rituál .

Nesení kv tin: Respondent . 2 vnímá jako rituál nesení kv tin na poh eb.

Vyná-ení nohama nap ed: Respondent . 7 uvádí, že vyná-eli neboftka s nohama nap ed. Dále respondent . 7 vzpomíná: šD íve se toho d lalo víc, zastavovaly se hodiny, zakrývalo se zrcadlo, ale ufl ani nevím, pro se to d lalo.õ

Zvon ní umírá ku: 2 respondenti ve svých rozhovorech uvád jí, že zvonil umírá ek. Respondent . 6 popisuje: šZvonilo se 1x p ed poh bem a 1x po poh bu, to ufl se zvonilo veseleji, že ufl je zem elý jinde a je mu lépe.õ

Házení hlíny na rakev: 2 respondenti uvádí, že ú astníci poh bu házeli hlínu na rakev.

Není si v dom fládného poh ebního rituálu: 1 respondent uvádí, že neví o fládném rituálu.

Shrnutí: V-ichni dotázaní se shodli na tom, že za rituál považují rozeslání parte. Jeden z dotázaných vzpomínal na d ív jí rituály kolem smrti a poh bívání, i kdyfl ufl neznal jejich d vod.

5. Prob hlo rozlou ení se zesnulým (zesnulou) u otev ené rakve?

Prob hlo rozlou ení: 4 respondenti ve svých vypráv ěních íkají, že rozlou ení u otev ené rakve prob hlo. Respondent . 7: ŠRakev byla otev ená po celou dobu obřadu a bylo to p kné.õ

Neprob hlo rozlou ení: 3 respondenti uvádí, že rozlou ení u otev ené rakve neprob hlo.

Shrnutí: 4 ze 7 respondent ů uvedli, že rozlou ení u otev ené rakve prob hlo.

6. Vkládali jste vy nebo jiné osoby n jaké p edm ty do rakve?

Vkládali prstýnek, kytí ku: 1 respondent vzpomíná, že do rakve vložili prstýnek a kytí ku.

Nevkládali nic do rakve: 5 respondent ů uvádí, že do rakve nic nevkládali.

R zné p edm ty, které m la nebořka ráda: 1 respondent vypráví, že vložil do rakve více p edm t ů, které m la nebořka ráda. š Jaké p esn ě p edm ty, to vám ne řknu.õ

Shrnutí: Nejvíce respondent ů 5 ze 7 uvedlo, že do rakve nic nevkládali, ani oni, ani p říbuzní.

7. Byla rakev nesena pr vodem?

Byl uskute n ěn pr vod s rakví: 3 ze 7 respondent ů uvedli, že n jaká forma pr vodu s rakví p ě pohřbu byla. Respondent . 6 vypráví: š Nejd íve –el pan fará , za ním se nesla rakev, pak –la maminka, d ěti s rodinou. Pak –li ostatní

i s kapelou. Respondent . 7 říká: š Pr vodem se –lo afl p ed h bitov, kam jsme dojeli auty. Ono je to z Jílového dost daleko.

Nebyla nesena pr vodem: 4 dotazovaní odpovídá, že žádný pr vod s rakví neprob hl.

Shrnutí: Více než polovina dotazovaných v rozhovorech uvádí, že pr vod s rakví neprob hl.

8. Jaký byl hudební doprovod p i poh bu?

Hudebníci (i varhany): 6 respondentů vzpomíná, že p i poh bu hrála živá hudba. Respondent . 7 vzpomíná: šHrála živá hudba, kapela. A moc p kn . Respondent . 6 popisuje: šHudebníci byli p eváfln hasi i a v d li moc dob e, co mají hrát.

Hudba ze záznamu: 1 respondent uvádí, že ob ad doprovázela reprodukováná hudba.

Shrnutí: Z odpovídání na tuto otázku lze vyvodit, že pro respondenty ze skupiny B je živá hudba b flnou sou ástí poh ebních ob ad stejn jako u skupiny A.

9. P evládala v oble ení poh ebních host erná nebo tmavá barva?

P evládala erná nebo tmavá barva: V–ech 7 respondentů uvádí, že p evládala v tmavá nebo erná barva v oble ení host na poh bu.

Shrnutí: Tmavá nebo erná barva oble ení smute ních host jsou společným prvkem p i v–ech poh ebních ob adech skupiny B.

10. Dávali jste kv tinové dary zem elému?

Dávali kv tinové dary nebo v nce: Všichni respondenti uvedli, že nosí kv tiny. Respondent . 3: šDávala jsem červené karafiáty.š Respondent . 7 vzpomíná: š Dávali jsme kv tiny, které měla nebořka ráda.š

Shrnutí: Kv tiny jsou i u skupiny B samozřejmě součástí pohřbu.

11. Probř hla pohřbní hostina tzv. KAR, pohřbní?

Probř hla pohřbní hostina: 6 respondentů uvedlo, že pohřbní hostina probř hla. Respondent .6 vzpomíná: šBylo to v hospř dce tady v Jílovém, přinesli jsme fotografie š moc jich nebylo a na tátu vzpomínali.š Respondent . 7 říká: šHostina byla velká, byla tam nejen rodina, ale i přátelé.š

Neprobř hla pohřbní hostina: 1 respondent uvádí, že hostina neprobř hla.

Shrnutí: Z odpovědí dotazovaných ze skupiny B lze usuzovat, že i smuteční hostina je pro ně samozřejmě součástí pohřbu jako u skupiny A.

12. Kolik bylo přibližně lidí na pohřbu?

Méně než 10 lidí na pohřbu: 1 respondent si vzpomíná, že na pohřbu bylo méně než 10 lidí.

10 š 50 lidí na pohřbu: 3 respondenti uvádějí, že na pohřbu bylo od 10-50 lidí.

50-100 lidí na pohřbu: 2 respondenti uvádějí, že na jimi popisovaném pohřbu bylo 50 š 100 lidí.

Více než 100 lidí na pohbu: 1 respondent uvedl, že na pohbu bylo více než 100 lidí.

Shrnutí: Podle odpovědí je zřejmé, že v uvedené skupině B je pohobech více známých lidí.

13. Považujete pohob za dlefitý?

Považují za dlefitý: 6 dotázaných ze skupiny B považuje pohobní obad za dlefitý. Respondent .7 říká: „Podle mě je to dlefité, protože je to rozlouení. Kdyby lidi tuto tradici neopoušteli, mohli se přibuzní a přátelé se zesnulým rozlouit, bylo by jim lépe.“ Respondent .6 vzpomíná: „Myslím, že poslední rozlouení je pro pozstalé určitě velmi dlefité, takový pohob jako mluví otec, ten bych si přála. Pohob patří mezi nejdlefitější rituály a nerada bych, aby se z našich flivot vytratil.“ Respondent .4 popisuje: „Pohob je dlefitý vzhledem k pozstalým, je to rozlouení s nebořtkem, aby pochopili, že třeba ta ka ufl opravdu nepřejde.“ Respondent .2 zmiňuje: „Nechtěla bych, aby se pozstalí nerozlouili a nevyrovnali se se svým zármutkem.“

Nevím, nepřemýšlím o tom: 1 respondentka se nad tím, zda je pohob dlefitý, nezamýšlela. Respondent .3 říká: „Nevím, jestli je pohob dlefitý.“

Shrnutí: pro 6 ze 7 dotázaných jsou pohobní obady dlefité.

14. P emý-líte n kdy o svém poh bu?

P emý-lí o svém poh bu: 5 respondent uvedlo, fle n kdy o svém poh bu p emý-lejí a mají konkrétní p edstavu. Respondent .6: š P emý-lím, mám ufl na to v k, ne?õ

Nep emý-lí o svém poh bu: Respondent . 3 a . 5 zatím je-t o svém poh bu nep emý-leli nebo p emý-let necht jí. Respondent . 3: š Je-t nad tím nep emý-lím, vřdy jsem je-t mladá, ale cht la bych, aby mi na poh bu zahráli hodn polky, ani nevím jestli by m la být hostina, protofle já ufl jíst nebudu (smích)õ.

Shrnutí: V t-ina dotazovaných ze skupiny B o svém poh bu p emý-lela a p i rozhovoru uvád li n které konkrétní p edstavy a p ání, týkající se ob adu.

15. Jaký poh ební ob ad byste pro sv j poh eb zvolil (a)? (otázka polořena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)

S církevním ob adem: 4 z 5 respondent , kte í o svém poh bu jifl p emý-leli, by si p álo poh eb s církevním ob adem. Respondent . 6 íká: šCht la bych církevní ob ad s kapelou a po poh bu hostinu, aby se vzpomínalo, zpívalo a hrálo.õ Respondent . 7 popisuje: šCírkevní poh eb a kapelu, aby hrála písni ky, které mám rád.õ

Bez ob adu: 1 respondent by si řádný poh ební ob ad nep ál.

Shrnutí: Skupina B ve svých rozhovorech preferovala vlastní poh eb s církevním ob adem.

16. Sdělili jste svoji představu svého vlastního pohledu na který z příbuzných nebo přátel? (otázka položena pouze respondentům, kteří v otázce 14 odpověděli, ano)

Sdělili: 2 respondenti uvedli, že svoji představu sdělili na kterém z příbuzných nebo známých.

Nesdělili: 3 respondenti uvedli, že to zatím nikdo neví.

Shrnutí: 2 z 5 respondentů ze skupiny B sdělili své představy o svém pohledu nejbližším příbuzným.

2.2.3 Respondenti skupiny C (bez vyznání)

1. Jaký typ obědu je u vámi popisovaném pohledu probíhal?

Civilní oběd: Všechny 7 respondenti uvádí, že se jednalo o civilní oběd.

Respondent . 1: „Probíhal tichý oběd bez e-níka.“ Respondent . 3 říká: „Oběd byl civilní, nejsme žádní pánbíčkáři.“ Respondent . 6 popisuje: „Byl to takový normální pohled, žádné dlouhé povídání, e-níka si rodina zaplatila.“

Shrnutí: Žádný z respondentů ze skupiny C nepopisoval pohlední oběd jiný než civilní.

2. Jak byl nebořtík poh ben?

Kremace: 6 respondent uvádí, že prob hla kremace.

Uloření popela do urny: 5 respondent ze 6 popisuje, že byl popel ulořen do urny. Respondent . 3 uvádí: řUrnu ulořili do rodinného hrobu.ř Respondent . 4 up es uje: ř Urnu ulořili do kolumbária, jen nejbliř-í rodina, ale kdy to nevím.ř

Vsyp: 1 ze 6 respondent vypráv í, že popel byl vsypán do zem na ur eném míst na h bitov . Respondent . 7 zmi uje: řVlastn ani nevím, kam p esn byl ten popel vsypán, u toho jsem nebyla p ítomna.ř

Neví: 1 z respondent neví, jak bylo s popelem nalořeno. Respondent . 6 vypráví: řTo nevím, kdyř rakev zajela, tak jsme ode-ři.ř

Uloření rakev do hrobu: Respondent . 5 uvádí, že rozlou ení bylo v dom smutku a do hrobu ukládali rakev jen p íbuzní. Respondent .5 popisuje: ř Rakev byla ulořena do hrobu, je to rodinná hrobka.ř

Shrnutí: 6 ze 7 respondent uvedlo, že t lesné poz statky byly spáleny v krematoriu.

3. Kolikátý den po úmrtí prob hl poh eb?

4 respondenti uvádí, že poh eb prob hl mezi 5.-7. dnem po úmrtí, ve 3 p ípadech neví. Respondent . 5 up es uje: ř S poh bem se sp chalo, protože nejbliř-í p íbuzní odjřřd li na dovolenou.ř

Shrnutí: V dnešní době, kdy se musí tělesné pozstatky uchovávat podle zákona č. 256/2001 Sbírky⁵⁵ v chladicím zařízení, je termín pohřbu stanovován především s ohledem na dobu, která vyhovuje požadavkům nebo v termínu daném z krematoria.

4. Zaznamenali jste od umírání až k pohřbu nějaký rituál nebo zvyk?

Ano: Všichni respondenti uvádějí, že zaznamenali nějaký rituál.

Rozeslání parte: Všichni respondenti uvádějí, že o úmrtí a termínu pohřbu byli informováni formou parte, což považují za určitý druh rituálu.

Respondent č. 2 podotýká: „Pohřební služba vše zařídila, i vytisknutí parte.“

Oznámení o úmrtí do novin: Respondent č. 6 uvádí, že oznámení o úmrtí bylo v novinách.

Shrnutí: Všichni dotázaní se shodli na tom, že za rituál považují rozeslání parte.

⁵⁵ Zákon 256/2001 Sbírky o Pohřebnictví a zmně, v kterých zákon § 7, odst. f. Provozovatel pohřební služby je povinen ukládat lidské pozstatky do doby pohřbení pouze v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty v rozmezí 0° až +2°C a v případě, kdy lhůta od zjištění úmrtí prohlídkovým lékařem do pohřbení přesáhne 1 týden, nebo kdy to vyžaduje stav lidských pozstatku, v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty nižší než - 10°C.

5. *Prob hlo rozlou ení se zesnulým (zesnulou) u otev ené rakve?*

Neprob hlo rozlou ení: Všech 7 respondent uvádí, že rozlou ení u otev ené rakve neprob hlo. Respondent .6 uvádí: š ekl bych, že rozlou ení u otev ené rakve sotva prob hlo, určit ne pro všechny, ale možná jen úzká rodina.š Respondent . 4 vypráví: šNikdo nic takového ne íkal, a ani to podle m není dobrý.š Respondent . 2 mi sd lil: š Mohl jsem, ale necht l jsem, vlastn v bec nikdo necht l, aby se rakev otev ela.š

Shrnutí: Všichni respondenti ze skupiny C uvedli, že rozlou ení u otev ené rakve nezaznamenali.

6. *Vkládali jste vy nebo jiné osoby n jaké p edm ty do rakve?*

Nevkládali nic do rakve: 6 respondent uvádí, že do rakve nic nevkládali. Respondent .6 uvádí, že je možné, že blízká rodina n co do rakve vlořila.

Shrnutí: 6 respondent uvedlo, že do rakve nic nevkládali, jeden respondent neví

7. *Byla rakev nesena pr vodem?*

Nebyla nesena pr vodem: 7 dotazovaných odpov d lo, že řádný pr vod s rakví neprob hl. Respondent . 5 popisuje: šRozlou ení bylo v dom smutku, nebo jak to íct. Do hrobu ukládali rakev jen p řbuzní.š Respondenti . 2. a 6. shodn podotýkají: šV-e bylo p řpravenou poh ební slufbou.š Respondent . 4 up es uje: š Ne, vždy to byla kremace.š

Shrnutí: 7 dotazovaných v rozhovorech uvádí, že pr vod s rakví neprob hl.

8. Jaký byl hudební doprovod p i poh bu?

Hudebníci (i varhany): V-ech 2 ze 7 respondent vzpomíná, že p i poh bu hrála živá hudba.

Hudba ze záznamu: 5 respondent ze 7 uvedlo, že byla hudba pou-ť na ze záznamu. Respondent .1 íká: šPou-ť li oblíbenou hudbu nebo flky.õ Respondent . 2 up es uje, že hudbu vybral manžel zesnulé. Respondent . 4 podotýká: šHudba byla taková smutná, asi si to Tonda nestihl vybrat.õ Respondent . 5 popisuje: šHudba byla moc p kná, ta by se nebo fltkovi líbila.õ

Shrnutí: Z odpov dí na tuto otázku lze vyvodit, že pro respondenty ze skupiny C je hudba b fnou sou ástí poh ebních ob ad , ale p eváfn se jedná o hudbu reprodukovanou.

9. P evládala v oble ení poh ebních host erná nebo tmavá barva?

P evládala erná nebo tmavá barva: 6 ze 7 respondent uvádí, že p evládala v tmavá nebo erná barva v oble ení host na poh bu. Respondent . 4 uvádí: šTo se prost nosí, na poh by erné oble ení.õ

Nep evládala erná nebo tmavá barva: 1 respondent uvádí, že nep evládala na poh bu erná nebo tmavá barva.

erná páska: Respondent . 4 uvádí, že poz stalí m li ernou pásku

Shrnutí: Tmavá nebo erná barva oble ení smute ních host u skupiny C p evládala.

10. Dávali jste kv tinové dary zem elému?

Dávali kv tinové dary nebo v nce: 6 ze 7 respondent uvedli, že nosí kv tiny nebo v nce v různých barvách. Respondent . 2 popsal: šByli tam v nce a kytky, syn přinesl bílou kytici, moc přiknou.š Respondent . 1 vypráví: šPřinesli jsme slune nice, protože je m lá nebořka ráda.š Respondent . 4 upřesuje: šKaždý přinesl kytku podle toho, jak ho m l rád.š

Nedávali řádné kv tinové dary: Respondent . 7 uvedl, že řádné kv tinové dary nedával. Kv tiny byly jen umělé, přejené v krematoriu.

Shrnutí: U většiny respondent ze skupiny C jsou kv tina samozřejmě součástí pohřbu.

11. Prob hla pohřbní hostina tzv. KAR, pohřbní?

Prob hla pohřbní hostina: 6 respondent uvedlo, že pohřbní hostina prob hla. Respondenti . 1,2,3,5 a 6 řekli shodně, že hostina prob hla jen v rodinném kruhu. Respondent . 4 si vzpomíná: šBylo takové malé pohřbní, ale pozvali všechny.š

Pohřbní hostina neprob hla:: Respondent . 7 uvedl, že řádná hostina neprob hla, pozůstali si jen popovídali před krematoriem.

Shrnutí: Pohřbní hostina je u respondent skupiny C dležitým prvkem pohřbu.

12. Kolik bylo p i blifn lidí na poh bu?

Mén nejl 10 lidí na poh bu: 1 respondent uvádí, že na poh bu bylo mén nejl 10 lidí.

10 ó 50 lidí na poh bu: 6 respondent uvedlo, že na poh bu bylo 10-50 lidí.

Shrnutí: Podle odpov dí je z ejmé, že v uvedené skupin C je po et ú astník p i poh bech mén nejl 50 lidí.

13. Povařujete poh eb za d leflitý?

Povařují za d leflitý: 4 ze skupiny C povařují poh eb za d leflitý.

Respondent . 6 popisuje: š lov k tady byl a ostatní by se s ním m li rozlou it.õ Respondent . 2 íká: šRozlou ení s poz stalým pat í k flivotu a pat í to i k tradici.õ

Nepovařují za d leflitý: 3 respondenti uvedli, že poh eb nepovařují za d leflitý. Respondent . 3 sd luje sv j názor: šRozlou ení je za fliva, kdyfl je mrtvý, tak ufl je to jedno.õ Respondent . 5 íká: šJá bych to zru-ila, kdyfl ufl doty ný zem e, fládné rozlou ení by nem lo být, vfldy je to smutný, ne?õ

Shrnutí: Pro v t-í ást respondent je poh eb d leflitý.

14. P emý-líte n kdy o svém poh bu?

P emý-lí o svém poh bu: 4 respondenti uvedli, že n kdy o svém poh bu p emý-lejí a mají konkrétní p edstavu.

Nep emý-lí o svém poh bu: 3 respondenti o svém poh bu nep emý-lejí nebo necht jí p emý-let. Respondent . 1 íká: šO svém poh bu nep emý-lím, ale kdybych m la, tak bych cht la církevní ob ad. Jsou tam tradice ó pr vod, nesení rakve. Rozlou ení je d stojné a jsou tam hezké promluvy.õ

Shrnutí: 4 ze 7 dotazovaných ze skupiny C o svém poh bu p emý-leli a p i rozhovoru uvád li n které konkrétní p edstavy a p ání týkající se ob adu.

15. Jaký poh ební ob ad byste pro sv j poh eb zvolil(a)? (otázka poloflena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)

S civilním ob adem: 2 ze 4 respondent , kte í o svém poh bu jifl p emý-leli, by si p álo poh eb s civilním ob adem.

Bez ob adu: 2 ze 4 respondent , kte í o svém poh bu jifl p emý-leli, by si p álo poh eb bez ob adu.

Shrnutí: Polovina z dotazovaných, kte í o svém poh bu p emý-leli a mají n jakou p edstavu by si p ála, aby jejich poh eb doprovázel civilní ob ad.

Druhá polovina by si p ála poh eb bez jakéhokoliv ob adu.

16. Sd lili jste svoji p edstavu svého vlastního poh bu n kterým z p íbuzných nebo p átel? (otázka poloflena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)

Nesd lili: 4 respondenti uvedli, že svoji p edstavu nesd lili nikomu.

Shrnutí: Respondenti ze skupiny C nesdílili své představy o svém pohledu na nejbližším příbuzným a ani o tom neuvažují.

2.3 Analýza a porovnání získaných dat

2.3.1 Srovnání dat podle skupin respondentů

Odpovědi z nich kterých skupin se více podobali a skrývají v sobě výpovědi hodnotu, která koresponduje s rozdělením do skupin. Abych mohla provést analýzu odpovědí respondentů, znázornila jsem shrnutí u každé otázky a jednotlivé skupiny do tabulek.

1. Jaký typ obvodu p i vámi popisovaném pohledu probíhá?

	skupina A	skupina B	skupina C
většina (4-7)	církevní obad (6)	církevní obad (7)	civilní obad (7)
ménina (2-3)			
ojediněle (1)	civilní obad (1)		

2. Jak byl nebořtík poh ben?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	do hrobu (5)	do hrobu (5)	kremace, ulofení do urny (5)
men-ina (2-3)	kremace, urna (2)		
ojedin le (1)		kremace, urna (1)	kremace, rozptyl (1)
		kremace, rozptyl (1)	ulofení rakve do hrobu (1)

3. Kolikátý den po úmrtí prob hl poh eb?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	5-10 dní (5)	5-7 dní (5)	5-7 dní (4)
men-ina (2-3)		neví (2)	neví (3)
ojedin le (1)	neví (1)		
	více neřl 10 dní (1)		

4. Zaznamenali jste od umírání ařk poh bu n jaký rituál nebo zvyk?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	parte (7)	parte (6)	parte (7)
men-ina (2-3)		zvon ní umírá kem (2)	
		házení hlíny na rakev (2)	
ojedin le (1)	zvon ní umírá kem (1)	vyná-ení nohama nap ed (1)	oznámení do novin (1)
	oznámení do novin (1)	nesení kv tin (1)	
	svátost nemocných (1)		
	modlitby za zem elého (1)		
	zádu-ní m-e (1)		

5. Prob hlo rozlou ení se zesnulým (zesnulou) u otev ené rakev?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	neprob hlo (5)	prob hlo (4)	neprob hlo (7)
men-ina (2-3)	prob hlo (2)	neprob hlo (3)	
ojedin le (1)			

6. Vkládali jste vy nebo jiné osoby nějaké předměty do rakve?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	nic nevkládali (4)	nic nevkládali (5)	nic nevkládali (6)
men-ina (2-3)	nejsou si jisti, neví (2)		
ojediněle (1)	svaté obrázky, r fienec (1)	prstýnek, květiny (1)	neví (1)
		oblíbené předměty (1)	

7. Byla rakev nesená přívodem?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	přívod probíhal (4)	fládný přívod (4)	fládný přívod (7)
men-ina (2-3)	fládný přívod (3)	přívod probíhal (3)	
ojediněle (1)			

8. Jaký byl hudební doprovod u pohůbků?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	flivá hudba (7)	flivá hudba (6)	hudba ze záznamu (5)
men-ina (2-3)			flivá hudba (2)
ojedin le (1)		hudba ze záznamu (1)	

9. Převládala v oblečení hostů světlá nebo tmavá barva?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	světlá, tmavá barva (7)	světlá, tmavá barva (7)	světlá, tmavá barva (6)
men-ina (2-3)			
ojedin le (1)			světlá nepřevládala (1)

10. Dávali jste květinové dary zemělidům?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	květinové dary (7)	květinové dary (7)	květinové dary (6)
men-ina (2-3)			
ojedin le (1)			květiny nepřijímaly (1)

11. Prob hla poh ebni hostina tzv. KAR, poho-t ní?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	prob hla hostina (6)	prob hla hostina (6)	prob hla hostina (6)
men-ina (2-3)			
ojedin le (1)	neví, zda hostina prob hla (1)	neprob hla hostina (1)	neprob hla hostina (1)

12. Kolik bylo p iblifn lidí na poh bu?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	více nefl 100 lidí na poh bu (5)		10-50 lidí na poh bu (6)
men-ina (2-3)	50-100 lidí na poh bu (2)	10-50 lidí na poh bu (3)	
		50-100 lidí na poh bu (2)	
ojedin le (1)		více nefl 100 lidí na poh bu (1)	mén nefl 10 (1)
		mén nefl 10 (1)	

13. Považujete pohřeb za důležitý?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	považují za důležitý (7)	považují za důležitý (6)	považují za důležitý (4)
men-ina (2-3)			nepovažují za důležitý (3)
ojediněle (1)		nepemýlí o tom (1)	

14. Pemýlíte někdy o svém pohřbu?

	skupina A	skupina B	skupina C
v t-ina (4-7)	pemýlí o svém pohřbu (6)	pemýlí o svém pohřbu (5)	pemýlí o svém pohřbu (4)
men-ina (2-3)		nepemýlí o svém pohřbu (2)	nepemýlí o svém pohřbu (3)
ojediněle (1)	nepemýlí o svém pohřbu (1)		

15. Otázka položena pouze respondentům, kteří v otázce 14 odpověděli ano

Jaký pohřební obřad byste pro svůj pohřeb zvolila?

	skupina A (6 respondentů)	skupina B (5 respondentů)	skupina C (4 respondenti)
v t-ina (4-7)	církevní obřad (6)	církevní obřad (4)	
men-ina (2-3)			civilní obřad (2)
			bez obřadu (2)
ojediněle (1)		bez obřadu (1)	

16. Sdílíte svoji představu vlastního pohřbu n kterým z příbuzných nebo přátel?

	skupina A (6 respondent)	skupina B (5 respondent)	skupina C (4 respondenti)
v tina (4-7)	sdílíte svojí představu (5)	nesdílíte svojí představu (3)	nesdílíte svojí představu (4)
menina (2-3)		sdílíte svojí představu (2)	
ojedin le (1)	nesdílíte svojí představu (1)		

2.3.2 Porovnání minulosti a současnosti

B. Třom popisuje mnoho zvyků a rituálů spojených s dobou válečné nemoci, umírání a vlastní smrti, zacházením s tělem zemřelého, omýváním a oblékáním. Vzhledem k tomu, že dnes tyto procesy probíhají mimo domov zemřelého bez úasti pozstalých, jsem se v rozhovorech fládnou otázkou na tyto rituály nezaměřovala.

Je dleflitě si uvdomit, že ve svém spisu pro Zemskou výstavu B. Třom sice popisuje celou řadu rituálů, ale nezmiňuje n které skutečnosti, rituály a zvyky, které byly samozřejmostí a přetrvávají, i když v omezené míře do současnosti, jako je zvonění umírákem, oznámení úmrtí formou parte, hudební doprovod, vynášení mrtvého nohama napřed. Přestože o tom B. Třom nepíše, mohu říci, téměř s jistotou, že na konci 19. století probíhaly v Jílovém u Prahy všechny pohřby s církevním obřadem do země. Také se ve svém

rukopise Smrt nezmi uje o po tu ú astník na poh bech a z jeho spisu nem fme vyvozovat fládné skute nosti, které by mi umořnili n jaké srovnání pro otázky 13-16, které se týkají toho, jakou d leřlitost respondenti p isuzují poh ebnímu ob adu a jaké mají p edstavy o vlastním poh bu.

V t-ina sou asných respondent popisovala církevní ob ad, tito respondenti se hlásí k nábořenské ví e, bez rozdílu v p řslu-nosti k dané církvi. Pouze men-ina popisuje civilní ob ad a p evářnou m rou pat í do skupiny C.

Ve sledovaném období mírn p evařuje poh eb flehem, ve skupinách A a B je v-ak b řln j-ř uloření rakve do vlastního hrobu.

Sou asný hrob Jílové u Prahy

V dne-ní dob má odpov na otázku, po kolika dnech po úmrtí prob hl poh eb, malou výpov dní hodnotu z pohledu na rituály, které v období smrti a poh bu probíhají. T lo totifl musí být dle zákona 256/2001 Sbírky ulořeno v chladícím za řzení, kontakt s t lesnými poz statky není tedy mořlný. Termín poh bu se pak stanovuje podle toho, jak vyhovuje poz stalým, p řpadn podle volného termínu v krematoriu.

Pramen B. Třoma uvádí, že na konci 19. století v Jílovém u Prahy bylo obvyklé vypravovat pohřby v létě ve 24 hodinách, v zimě 3. den.

Těm většinou respondenti mezi pohřbní rituály řadí rozesílání parte. Ve skupině C za jediný jiný rituál považovali oznámení úmrtí v novinách. Zatímco ve skupinách A a B, sice v menší nebo ojedinelé, uvádějí další rituály:

- Zvonění umírákem
- Svátost nemocných
- Modlitby za zemřelého
- Žádání
- Vynášení mrtvého napřed
- Přinášení květin
- Házení hlíny na rakev

Akoliv jsem na které další otázky v rozhovorech zacílila i na jiné v literatuře i v historickém prameni od B. Třoma zmínované zvyky, respondenti je spontánně mezi rituály neřadili. Ale v odpovědích na otázky, které se týkaly barvy oblečení, hudebního doprovodu, vkládání předmětů do rakve, uspořádání pohřbní hostiny vyprávějí, že tyto skutečnosti i jejich popisovaném pohřbu probíhaly. Zjevně pro respondenty však ztratily rituální význam a v jejich očích byly pouze společenským územ.

B. Třom popisuje celou řadu rituálů:

- Rakev pro svobodně ženatou, pro ženatou
- Rozmarýn na oblečení mládence a družiček, protože doprovodili nevěstu k poslední svatbě

- Zvlátní, tradiční jídlo při pohřební hostině
- Pracovní klid v době pohřbu
- Ustýlání postele, kde ležel neboftík, po pohřbu
- Delení –at – po zeměném mezi přátelé a chudé
- Oznamování smrti hospodáře hospodářským zvířátkem
- Zvlátní typ křížů pro svobodné (svobodný mládek – otevřený, fletný – uzavřený)

Hrob z roku 1885 v Jílovém u Prahy

S ohledem na to, že Navrátilová ve své knize hovoří o tom, že pohřební rituály jsou konzervativní a mění se málo, snažila jsem se zacílit své otázky tak, aby se dotkly rituálů, které by se i v dnešní době, kdy umírání a smrt probíhá mimo rodinu, mohly zachovat. Přesto rozloučení se zesnulým u otevřené rakve (dříve zcela samozřejmé), ve většině případů u popisovaných pohřbů neprobíhlo a pokud ano, tak pouze ve skupinách A a B.

B. Třom uvádí: Rodina a známí se rozloučili s nebořtíkem políbením, ale ne vždy, křížem, pláštěm a křížem. Rakve se zatloukala, když jsem jí přišel na zrak.

Podobně v tónu oslovených respondentů neuváděla, že by při jimi popisovaném pohřbu byly do rakve vkládány nějaké předměty. Ve skupině A a B o jediněle respondenti zaznamenali, že do rakve byly vkládány tyto věci:

- Svaté obrázky
- Růženec
- Prstýnek
- Květiny
- Oblíbené předměty zemřelého

B. Třom ve svém zápisu *Smrt* popisuje, že se do rakve dávaly modlitbyky.

Při souasných popisovaných pohřbech v tónu neprobíhá žádný průvod s rakví. V menšině případů pouze respondenti skupiny A a B popisují, že průvod s rakví nějakou formou během pohřbu byl.

B. Třom uvádí: Šňahařův v tónu vozili, sedlák a selkařůmi. Jinak nesli nebořtíka přátelé, svobodným mláďenci a družíky. Když se zapálí a mrtvola naložena na voz, couvne se třikrát a hovádka v dle, že vezou mrtvolu a jdou smutně.

Hudební doprovod byl sločkou každého souasněho popisovaného pohřbu a v tónu se jednalo o živou hudbu, a to ve všech těchto skupinách.

Černá nebo tmavá barva je součástí všech souasných popisovaných pohřbů, ač na jednu výjimku. Pokud byl zesnulý členem nějakého spolku, byl pohřben v uniformě a část smutečnických hostů se na to pohřbech zúčastnila ve slavnostních uniformách. Blíží pozstalí mi v menšině případů na pohřbu

ernou pásku, ojedinelé ji nosili i určitou dobu po pohřbu, vdova po zesnulém nosila černý šátek.

Sjednocení barvy pohřebních hostů do černé nebo tmavé probíhá v 19. století, je vidět, že konkrétně v Jílovém u Prahy na konci 19. století ještě ustálen není. B. TROM v roce 1895 v Jílovém u Prahy popisuje: Družíky mívaly bílé sukně a černé kazajky, mládenci měli oděv celý černý a bílé šerpy přes kabáty.

Přívěchy soušných popisovaných pohřbůch přinášeli pozůstatky květinové dary, pouze v jednom případě byly přivázeny i kremaci květiny zapálené.

B. TROM píše: Mládenci měli kytky v rukou, kytky a šerpy hodili do hrobu, když kytkám nesměl nikdo říci, aby neztratil je.

Přívěchy pohřbůch soušnosti zmíněných se smutní hosté, někdy jenom rodina sešla na pohřební hostinu.

B. TROM popisuje: Po pohřbu byl obědek. Zváni byli mládenci a družíky. Předložil se jim v noci a koalka. Po pohřbu svobodných tančilo se až do večera v hospodě jako při svatbě, jenže pojedli jen chleba.

Počet účastníků pohřbůch na popisovaných soušných pohřbůch je různý, u skupiny A a B bylo smutníků hostů něco více.

Obecně většina respondentů považuje pohřb za důležitou událost, několik respondentů ze skupiny C pohřbůch žádnou důležitost nepřisuzuje.

Většina dotázaných přemýšlí i o svém vlastním pohřbu. A respondenti skupiny A a B by pro svůj pohřb volili převážně církevní obřad. Respondenti ze skupiny C by si představovali civilní obřad nebo pohřb bez obřadu.

Většina z těch, kdo mají svoji představu o vlastním pohřbu, jí sdělila i svým blízkým.

3 Závěr

Cílem mé práce, jak jsem v předložené kapitole uvedla, bylo zjistit, zda je dodržování pohřebních tradic ovlivněno náboženskou vírou a přilnutím ke konkrétní církvi. Dále jsem chtěla popsat pohřební rituály na začátku 21. století v Jiřově u Prahy a porovnat je se zvyky popisovanými na konci 19. století.

Z odpovědí na první blok otázek 1-12, které se týkají toho, jak respondenti z Jiřového u Prahy popisují pohřeb, kterého se zúčastnili v letech 2000-2010 je patrné, že popis pohřbu a vnímání rituálu s ním spojených, vykazuje významné rozdíly mezi skupinami A a B ve srovnání se skupinou C. V rozhovorech jsem nezkoumala, zda se zemědělci hlásili k nějaké náboženské víře. I tento fakt mohl přiblížit pohřeb ovlivnit. Mne však více zajímalo, jak pohřeb subjektivně vnímali a popisovali respondenti, podle toho, jak se hlásili k náboženské víře a přilnutím ke konkrétní církvi oni sami. Odpovědi respondentů ze skupiny A a B jsou si často velmi podobné. Údaje respondentů skupiny A a B byly kromě podobných obsahů mnohem obecněji formulovány, přičemž v rozhovorech byli respondenti vstřícnější, nepovažovali téma pohřbívání za něco nepatřičného. Při popisování pohřbu měli často detailnější postřehy. Přiblížit rozhovor se skupinou C byl ztížen strachem z něho. Respondenti neměli příliš zájmu o pohřeb diskutovat.

Z odpovědí respondentů vyplývá, že při pohřbech, o nichž vyprávějí lidé s náboženskou vírou, je dodnes praktikováno v určitém množství pohřebních rituálů, pozůstávají je v určitém množství registrované a vnímají jejich význam. Skupina A a B mezi sebou navzájem žádné významné rozdíly nevykazovaly, takže mohu říci, že přilnutím ke konkrétní církvi pohřební rituály neovlivňuje. Respondenti skupiny C měli při odpovědi na otázku 4 tendenci spontánně vypovídat, že během pohřbu žádný rituál nebyl. Při dalším rozhovoru si uvědomili, které prvky rituálu, hlavně obvyklé rozesílání parte. Zdá se, že některé zvyky s prvky

rituálu (tak jak je popisují duchovní správci a majitel pohřební slufby) sice přetrvávají, ale pozůstávají jim rituální obsah nepřisuzují.

K mizení pohřebních rituálů dochází jistě i z důvodu řady různých úkonů spojených se smrtí a pohřbem nejsou pozůstávají osobní ústní (doba před smrtí, okamžik úmrtí, omývání a oblékání zemřelého, vynášení z domu a z kostela, ukládání do hrobu). Na místo pozůstávajících a přibuzných nastupují zdravotníci pracovníci a zaměstnanci pohřební slufby.

I u druhého bloku otázek 13-16 byl patrný rozdíl mezi skupinami A a B a skupinou C. Většina respondentů ze skupiny A a B jifi o své smrti a pohřbu přemýšlela a iasto měla jasnou představu, jaký pohřeb by to měl být. Také jifi v t-inou sdělili své představy o pohřbu nikomu ze svých přibuzných nebo známých. Někteří respondenti skupiny C na tyto otázky odpovídali s neochotou, iasto o své smrti a pohřbu nepřemýšleli a přemýšlet nechtěli. A pokud ano, tak svá přání ohledně pohřbu nikomu nesdělili.

Velmi zajímavá je výpověď respondenta č. 1 ze skupiny C, který říká: Šo svém pohřbu nepřemýšlím, ale kdybych měla, tak bych chtěla církevní obřad. Jsou tam tradice o proudu, nesení rakve. Rozloučení je důstojné a jsou tam hezké promluvy. Tímto v tami jasně ilustruje intuitivní touhu některých lidí v současnosti po tom, aby se tradice, zvyky i rituály do našich životů vrátily a aby byl naplněn jejich původní význam.

V historickém srovnání s odbornou literaturou a pramenem z konce 19. století z Jílového u Prahy dochází ve všech skupinách k výrazné redukci potu a zjednodušení pohřebních rituálů. Část jich přetrvává u skupin A a B, ale zdá se, že hlavní pohřbem je faktorem, který pohřební obřad značně okleuje a zbavuje rituálů. Tím nemalou měrou kremace omezuje prostor a možnost, jak mohou pozůstávají smrt svého blízkého přijmout a smířit se s ní.

Myslím, že jsem ve své práci naplnila cíle, které jsem si stanovila, zároveň si uvědomuji, že při zpracování výzkumného materiálu se otevírá prostor pro hlubší zkoumání s jinak zvolenou skupinou respondentů a možnosti doplnění rozhovorů o další otázky.

4 Seznam literatury

ARIÉS, Philippe. *D jiny smrti I. P el. D. Navrátilová.* Praha: Argo, 2000. 409 s. ISBN 80-7203-293-3.

ARIÉS, Philippe. *D jiny smrti II. P el. D. Navrátilová.* Praha: Argo, 2000. 409 s. ISBN 80-7203-286-0.

BA^TTECKÁ, Bohumila. *Terénní krizová práce.* 1. vyd. Praha: Grada, 2005. 299 s. ISBN 80-247-0708-X.

BA^TTECKÁ, Bohumila a kol. *Klinická psychologie v praxi.* 1. vyd. Praha: Portál, 2005. 420 s. ISBN 80-7178-735-3.

BIBLE, eský ekumenický p eklad, eská biblická spole nost 2009, ISBN 978-80-87287-22-4.

DIGIULIO, Robert, KRANZOVÁ Ráchel. *O smrti.* P el. E.Klimentová. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1997. 155 s. ISBN 80-7106-210-3.

ELIADE, Mircea. *Iniciace, rituály, tajné spole nosti, mystická zrození.* P el. B. Antonová. 1. vyd. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Computer Press, 1976. 213 s. ISBN 80-7226-901-1.

ELIAS, Norbert. *O osam losti umírajících v na-ích dnech.* P el. Alena Bláhová. Praha: Nakladatelství Franze Kafky, 1998. 72 s. ISBN 80-85844-39-7.

GRÜN, Anselm. *Smrt v životlov ka*. P el. J. Kaplan 1. Vyd. Kostelní Vyd í: Karmelitánské nakladatelství, 1997. 71 s. ISBN 80-7192-221-8.

HATKOVCOVÁ, Helena. *Spoutaný život*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1985. 376 s. ISBN 11-094-85-03-1.

HATKOVOVÁ, Helena. *Rub života, líc smrti*. 1. vyd. Praha: Orbis, 1975. 176 s. ISBN 11-107-7503-1.

HATKOVOVÁ, Helena. *Fenomén stá í*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. 416 s. ISBN 11-122-90-13-33.

HOLM, John; BOWKER John, ed. *Rites of Passage*. 1st. pbk. London-New York: Pinter, 1994. 188 s. ISBN 1-85567-103-4

K IVOHLAVÝ, Jaro, KACZMARCZYK, Stanislav. *Poslední úsek cesty*. 1. vyd. Praha: Návrat dom , 1995. 93 s. ISBN 80-85495-43-0

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O dtech a smrti*. P el. J. Královec. 1. vyd. Praha: Ermat, 1993. 310 s. ISBN 80-903086-1-9.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *O smrti a umírání*. P el. J. Královec. 1. vyd. Turnov: Arica, 1993. 251 s. ISBN 80-900134-6-5.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *Otázky a odpov di o smrti a umírání*. P el. J. Královec. 1. vyd. Turnov: Arica, 1992. 148 s. ISBN 80-85878-12-7.

KÜBLER-ROSSOVÁ, Elisabeth. *Hovory s umírajícími*. P el. B.Dvo á ek. 1. vyd. Hradec Králové: Signum Unitatis, 1992. 135 s. ISBN 80-85439-04-2.

KUBÍ KOVÁ, Nad fda. *Zármutek a pomoc poz stalým*. Praha: Nakladatelství ISV, 2001. 267 s. ISBN 80-85866-82-X.

ONDOK, Petr, Josef. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. 1. vyd. Praha: Triton, 2005. 214 s. ISBN 80-7254-486-1.

LORENZOVÁ, Helena, PETRASOVÁ, Ta ána. *Fenomén smrti v eské kultu e 19. století*. 1. vyd. Praha: Koniasch Latin Press, 2001. 426 s + 2 p ílohy. ISBN 80-85917-79-3.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v eské lidové kultu e*. Praha: Nakladatelství Vy-ehrad 2004. 348 s. ISBN 80-7021-397-3.

Í AN, Pavel. *Cesta fívotem*, 1. vyd. Praha: Panorama. 1991. 390 s. ISBN 80-7038-078-0.

TURNER, Victor. *Pr b h rituálu*. P el. L. Ku erová.1. vyd. Brno: Vydavatelství a nakladatelství Computer Press, 2004. 193 s. ISBN 80-7113-132-6.

SOKOL, Jan. *Filosofická antropologie*. 2. vyd. Praha: Portál. 2009. 224 s. ISBN 978-80-7367-422-9.

Slovník spisovné e-tiny pro -kolu a ve ejnost, 1. vyd. Academia 1998, ISBN 80-200-0493-9.

VAŠEK, Roman, TĚOVÁ, Klára a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

TURNER, Victor. *Průběh rituálu*. P el. Lucie Kučerová. Brno: Computer Press, 2004.

194 s. ISBN 80-722-6900-3

VAN GENNEP, Arnold.: *Pechodové rituály: systematické studium rituálu*. 1.vyd. P el. H.Beguivinová. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, str. 201. ISBN 80-7106-178-6.

VÁCLAVÍK, Antonín. *Výrobní obyčej a lidové umění*. Praha, Nakladatelství

eskoslovenské akademie věd, 1959. 580 s.

VODÁKOVÁ, Daniela. *Krizová intervence*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 543 s.

ISBN 80-7178-696-9.

VOKURKA, Martin; HUGO, Jan a kol. *Velký lékařský slovník*. 6. vyd. Praha: Maxdorf,2006. 1017 s. ISBN 80-7345-105-0.

ZÍBRT, Benk. *Staro české výrobní obyčej, pověry, slavnosti a zábavy prostonárodní*.

Praha: Nakladatelství Josefa Vilímka, 1889

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, 1. vyd. Academia 1998, ISBN 80-200-0493-9.

LÁNKY

J. Motyčka, Pohled společnosti přátel řehy, Konference Smrt a rituály pro pozostalé, 13.11.2010, Praha 10

Ministerstvo pro místní rozvoj, Pohřeb a jeho organizace, 2010

Tránek, Petr. *Na eském pohřbu*. časopis Respekt, číslo 23.3. 2009

Komár, Michal. *Pohřívání jako byznys*, časopis Respekt, ze dne 23.3.2009

Tom. Boh. *O Smrti*, rukopis O SELSKÉM ŽIVOTĚ V OKRESE JÍLOVSKÉM, uloženo v Regionálním muzeu v Jílovém u Prahy

Elektronické zdroje:

Ludvíková, M. *Pohřební pohostinství a hostiny*. Národopisné aktuality Strážnice 8. číslo 3. Dostupný z www: <http://na.nulka.cz/1971/1/Nr.html>.

Internetové odkazy:

www.cestadomu.cz

www.hrbitovy.cz

www.umirani.cz

www.pohreb.cz

www.pohrebnictvi.cz

www.jilove.cz

www.muzeumjilove.cz

P ílohy

P íloha I. Otázky

- 1. Jaký typ ob adu p í vámi popisovaném poh bu prob hl?*
- 2. Jak byl nebořtík poh ben?*
- 3. Kolikátý den po úmrtí prob hl poh eb?*
- 4. Zaznamenali jste od umírání afl k poh bu n jaký rituál nebo zvyk?*
- 5. Prob hlo rozlou ení se zesnulým (zesnulou) u otev ené rakve?*
- 6. Vkládali jste vy nebo jiné osoby n jaké p edm ty do rakve?*
- 7. Byla rakev nesena pr vodem?*
- 8. Jaký byl hudební doprovod p í poh bu?*
- 9. P evládala v oble ení poh ebních host erná nebo tmavá barva?*
- 10. Dávali jste kv tinové dary zem elému?*
- 11. Prob hla poh ební hostina tzv. KAR, poho-t ní?*
- 12. Kolik bylo p íbřih lidí na poh bu?*
- 13. Povařujete poh eb za d leřtý?*
- 14. P emý-líte n kdy o svém poh bu?*
- 15. Jaký poh ební ob ad byste pro sv j poh eb zvolil(a)? (otázka polořena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)*
- 16. Sd lili jste svoji p edstavu svého vlastního poh bu n kterým z p íbuzných nebo p átel? (otázka polořena pouze respondent m, kte í v otázce 14 odpov d li, ano)*

P íloha . II. Smřt od B. Třoma, kopie po ízena z regionálního muzea v Jílovém u Prahy

Smrt.

Když hospodář ležel na smrtelné posteli, zavolal rychláře a provedl mu poslední pořádky. Rychlář provedl ho Delechlorovi, přišel po smrti justice a poslední vůli provedl. Štádrovi stále se modlili za nemocného, chodivali na pohor, obětovali tam P. Marii poskove figurky otec, nebo matky, dle toho kdo stonal. Moudří lidé radili všelijaké léky pro uzdravení, posilu přinášeli sousedé.

Když cítili otec, nebo matka, že hodin života jejich jest pomalu, zasolali děti, žehnali a napomínali, aby se dvířely Bohu ten že je neopustí. Starší napomínali, aby mladším byl otcem a jim neublížoval. Umírajícího přikryli plátnem. Když dlouho nemohl umřít, přinesli ho na rem, na ovesnou slámu, kropili svěcenou vodou a modlili se. Rozsvěcovala se hromnice.

K mrtvole postavili nádobu se svě-
nou vodou, aby každý jí i sobě vodou tou
křtít mohl. Mrtvolu umyli
„upravili“ ruce dali křížem, na ně pu-
gének a přinesli do komory, kde nikdo
nebyl. Tam ji zabalili do rubáše.

Zdali skutečně umřel, přesvědčili se, že
Dali ucho k břichu dýchá-li ještě.

V těle ve 24 hodinách, v zimě třetí
den byl potřeb. Pro ženaté byla rakev
černá, pro svobodné červená. Mrtvolu
oblekali do bílého rubáše, opasali černou
tkaničkou, pod hlavu dali křížky, aby
ho to nestlačilo. Do rakev mu dávali lež-
močilničky. Rakev se kalloukala, když
měl přijít kněz. Rodina a známí ro-
loučili se s nebožtíkem políbením (ale
ne vždy) křížem, plácem a křížem.

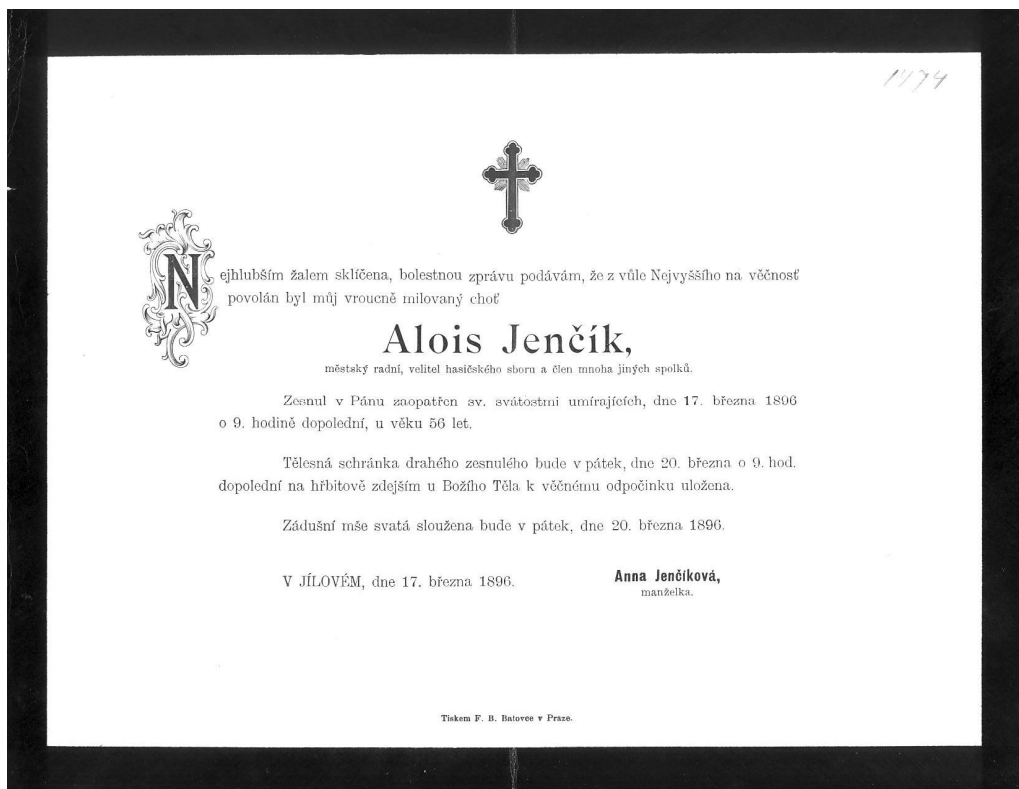
Na hřbitov většinou vozili; sedláka a
selku čtyřmi. Jinak nesli nebožtíka přá-
selé, svobodným žli mláďenci a Dru-
žičky. Družičky mívaly bílé rukně a
černé kazajky. Mláďenci měli oblek celý
černý, bílé šerpy přes kabáty, a kytky

v rukou. Kytky a úrpy hodili přímo do hrobu. S tím kytkám neměl nikdo čekat aby nechalit čich. Rozmarýn Dával se mladencům a Druvičkám, protože doprovodili nebožtíka k poslední soatbě. Na hřbitově hodil každý bukrát hlínu do hrobu, aby si vzpomněl, že je prach, a popel. Po pohřbu byl obědek. Ten den se nic nečetalo. Ža'ni byli mladenci, a Druvičky. Předložil se jim věnec a kořálka. Po pohřbu robočnyet tančilo se až do večera v hospodě jako při soatbě, jině pojedli jen chleba. O smrti říkal lid, že je to ženská v papírových šatech; vříváli ji před postelí. Po pohřbu ustlala se postel po nebožtíkovi jako Dřve, že při si na ni přiže lehnout. Ráno poroonají zůstala-li postel neměněna. Když někdo má umřít, mají lidé tušení a sny. I rozličná znamení k tomu poukazují na př.: když kulíček křičí ve sbavení, když pes vyje; pes ečí smrt okolo sbavení. Někdo slyší v noci hřmot, jako když někdo práckne prulem o kůhlu; také hodiny se zastavují podob.

Umirající mají vědění. I po smrti se zjevují na př: jeden se viatil a poroučel dít na tři mise svaté, aby měl v hrobě pokoj. Kdo zemřel v hřbitvu, přijde si postěžovat. Za zemřelého se dávalo na modlení, na světlu, na misi svatou, o dušičkách, na hrob věnce a rožky. Dáły po zemřelém porádili přátelům, a chudým, mnohé věsi pchorali si na památku. Něbočlikovi zablacovali oči a ústa podvazovali. Zústanou-li oči otevřeny, říkají, že mrtvý někoho vykouká. Ij. že někdo bozy umře. Když se zapřakne a mrtvola nalozí se na vůz, couvne se křičel, a kováčka vědi, že vezou mrtvolu a jdou smutně. Když zemřel hospodář oznamilo se ko konům a učelickám.

Hřbitovy bývaly ohraněné kolem kostela. Hrobky byly jednoduché. Zámožnější dal na ni kůž. Hřezé bývaly dřevěné a kované. Lile kůž asi před 50 lety začaly. Svobodný měl kůž křesnové červený. ženatý černý. Nápisů bylo málo. Na hřbitvích se detem do půl noci malka ozývá.

Příloha . III. Ukázka parte z roku 1896

Příloha . IV. Zákon 256/2001 Sbor. § 7

(1) Provozovatel pohřební služby je povinen a) mít vždy k dispozici

- alespoň jedno vozidlo určené pro přepravu lidských pozůstatků a o 2 transportní rakve nebo transportní vaky více, než jiné jeho průměrná denní potřeba, minimálně však 2 vozidla a 4 transportní rakve nebo transportní vaky,
- chladicí zařízení k ukládání lidských pozůstatků do doby pohřbení o kapacitě odpovídající průměrné týdenní potřebě, minimálně však se 3 místy,

b) v prostorách zdravotnického zařízení nebo ústavu sociální péče se zdržet sjednávání pohřbení, a to i prostřednictvím jiné osoby, *o*

c) zdržet se ve styku s pozstalými chování neeterného k jejich citům a umožnit jim smuteční obřady u zastupovaných církví, náboženských společností a jiných osob v souladu s projevenou vůlí osoby sjednávající pohřbení,

d) převzít lidské pozstatky bez zbytečného odkladu po výzvě lékaře nebo Policie České republiky; úhradně vynaložené náklady v etn. případech nejsou ziskem, v jehož zájmu vznikly, *o*

e) po převzetí lidských pozstatků podle odstavce 2 postupovat podle pokynů uvedených na listě o prohlídce mrtvého v případech stanovených státním zástupcem nebo jiným orgánem určeným v trestním řízení, který je k tomu oprávněn podle zvláštního právního předpisu,

f) ukládat lidské pozstatky do doby pohřbení pouze v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty v rozmezí 0 °C až +2 °C a v případě, kdy lhůta od zjištění úmrtí prohlídkářským lékařem do pohřbení přesáhne 1 týden, nebo kdy to vyžaduje stav lidských pozstatků, v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty nižší než -10 °C.

(2) Provozovatel pohřební služby je oprávněn převzít lidské pozstatky ke sjednanému pohřbení jen tehdy, je-li úmrtí doloženo

a) listem o prohlídce mrtvého vystaveným prohlídkářským lékařem a v případě provedení pitvy doplněným o příslušné údaje lékaře, který pitvu provedl, a postupovat podle pokynů na tomto listě uvedených,

b) v případě podezření ze spáchání trestného činu v souvislosti s úmrtím, kromě dokladu uvedených v písmenu a), i písemným souhlasem státního zástupce nebo jiného orgánu určeného v trestním řízení, který je k tomu oprávněn podle zvláštního právního předpisu.

(3) Provozovatel pohřební služby nesmí mít v nájmu chladicí nebo mrazicí zařízení a jiné místnosti ve zdravotnickém zařízení nebo v ústavu sociální péče.

Příloha . V. - Fotodokumentace o hroby z období 19.-20. Století a hroby z období 20.-21. Století v Jílovém u Prahy

